

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Martina Nevrklová

EVROPSKÁ POLITIKA SOUSEDSTVÍ A UKRAJINA
EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY AND UKRAINE

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Doc. Dan Marek, Ph.D., M.A.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 7. července 2011

Martina Nevrklová

Poděkování

Děkuji Danu Markovi za rady a připomínky a za vstřícný, přátelský a motivující přístup k vedení mé práce.

Děkuji Blance Bednářové za připomínky a podporu v počátku psaní mé práce.

Děkuji mé rodině, Milanovi a několika přátelům za podporu a zázemí.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. TEORETICKÝ RÁMEC EVROPEIZACE.....	8
1.1 Obecná definice evropeizace.....	8
1.2 Evropeizace mimo EU.....	14
2. EVROPSKÁ POLITIKA SOUSEDSTVÍ.....	20
2.1 Kontext a okolnosti vzniku.....	20
2.2 Podstata ENP.....	22
2.3 Vylepšení ve formě Východního partnerství?.....	26
2.4 Teoretická otázka rozšíření.....	30
3. UKRAJINA a EU.....	33
3.1 Vývoj před vznikem ENP.....	34
3.2 První fáze ENP.....	38
3.2.1 Realizace Akčního plánu.....	40
3.3 Druhá fáze ENP.....	45
3.3.1 Perspektiva a veřejné mínění.....	52
4. OTÁZKA ROZŠÍŘENÍ O UKRAJINU.....	56
4.1 Nové členské státy.....	57
4.2 Staré členské státy.....	60
ZÁVĚR.....	63
SEZNAM ZDROJŮ.....	67
Prameny.....	67
Literatura.....	71
ABSTRAKT.....	86
ABSTRACT.....	87
ANOTACE.....	88

ÚVOD

Evropská unie je specifickým uskupením, které nemá v jiné části světa obdobu. Zároveň platí, že se jedná o projekt, který stále hledá svou optimální podobu.¹ Různí autoři ji charakterizují jako civilní mocnost, případně „ekonomického obra a politického trpaslíka.“²

Zatímco v minulém desetiletí EU realizovala své dosud největší, východní rozšíření, přijala společnou měnu a zabývala se přípravou nové smlouvy, teď EU nemá žádný velký projekt s výjimkou rozšiřování, jak tvrdí někteří autoři.³ „Socioekonomická a politická stabilizace bezprostředního okolí Evropy [záměna Evropy a EU – pozn. M.N.] se stala důležitou záležitostí, jediným zásadním posunem v politice EU od Maastrichtu.“⁴ Podle našeho názoru se dá stejně tak říci, že je základním projektem EU přežít⁵ a vyřešit vnitřní krizi, kterou prochází.⁶

Tato diplomová práce se nesoustředí na interní záležitosti EU, ale právě na její agendu a působení navenek. EU disponuje dvěma důležitými zahraničními politikami, které jsou pro naši práci relevantní. Zajímá nás Evropská politika sousedství (dále jen ENP⁷), která na sebe v poslední době znovu přitáhla pozornost startem nových iniciativ v jejím rámci, jako je Východní partnerství (dále jen EaP⁸). „Tohle není filantropie. Je to evropská

¹ A to jak s ohledem na fungování institucí, tak s ohledem na možnosti dalšího rozšiřování o nové členy.

² Např. ELIASSEN, Kjell A. (ed.): *Foreign and Security Policy in the European Union*. Thousand Oaks, 1998, s. 186.

³ MORAVCSIK, Andrew – SCHIMMELFENNIG, Frank: *Liberal Intergovernmentalism*. In: WIENER, Antje – DIEZ, Thomas (eds.): *European Integration Theory*. Oxford 2009, s. 71.

⁴ MORAVCSIK, Andrew: *Good-bye to „Federalist“ Theory*. EUSA Review, 2008, 2, s. 3.

⁵ Za tuto poznámku děkuji Blance Bednářové.

⁶ Např. *Can anything perk up Europe?* Economist.com, 8. 7. 2010. http://www.economist.com/node/16539326?story_id=16539326 (23. 2. 2011)

⁷ European Neighbourhood Policy.

zahraniční politika 21. století,⁸ uvedla v projevu ke startujícímu EaP dřívější Komisařka pro vnější vztahy Benita Ferrero-Waldner. Vedle toho je pro nás důležitá politika rozšiřování, přičemž není bez zajímavosti, že obě politiky spadají nyní, po přijetí výše naznačené Lisabonské smlouvy, do oblasti působnosti stejného komisaře.

V práci se soustředíme na východní sousedy EU. „*Dnes jsou vztahy EU s východními sousedy na druhém místě v důležitosti za vztahy se Západním Balkánem.*“¹⁰ Na Balkáně je přitom dnes řada států, které jsou kandidáty na členství v EU a jsou pokryty politikou rozšiřování. Pro nás má větší zajímavost mladší ENP, přičemž však, jak uvidíme v textu, při jejich podobných rysech není zcela možné jednu od druhé oddělit, což ovlivňuje vztahy EU s východními sousedy. Na platformách těchto zahraničních politik zkoumáme vztah EU a Ukrajiny.

V teoretické rovině se do naší práce na mnoha místech promítá koncept evropeizace, kterou rozumíme „*rozsáhlou změnu institucí a politik na domácí úrovni v souladu s více či méně explicitními 'normativními cíli' EU.*“¹¹ Z této definice vnímáme, že EU je tvůrcem nějakých norem či standardů, které se nepromítají pouze do politik států členských, ale i států potenciálně členských. Tyto normy v politické i ekonomické rovině EU prostřednictvím výše zmíněných politik promítá na okolní státy, čímž si chce zajistit bezpečné a stabilní prostředí za svými hranicemi.

⁸ Eastern Partnership. Používaná zkratka, která brání záměně se zkratkou Evropského parlamentu (EP).

⁹ Benita Ferrero-Waldner: *Eastern Partnership - an ambitious project for 21st century European foreign policy*. Projev. 20. 2. 2009.
http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf (17. 2. 2011), s. 2.

¹⁰ BRETHERTON, Charlotte – VOGLER, John: *The European Union as a Global Actor*. Routledge 2006, s. 149.

¹¹ WOLCZUK, Kataryna: *Integration without Europeanisation: Ukraine and its Policy towards the European Union*. European University Institute, Working Paper 2004, s. 1.

Zdůvodnění výběru tématu a jeho vymezení

K širšímu výběru tématu nás přivedlo mimo jiné historicky první české předsednictví EU v první polovině roku 2009. „České předsednictví se do historie z jistého odstupu zapíše nejen ‘sestřelením uprostřed letu,’ ale zůstane v paměti i úspěšným startem Východního partnerství.“¹² Vnější otisk českého předsednictví vedl k cíli zkoumat vztahy EU a jednoho ze států, kterých se EaP týká.

Cílem práce je vymezit teoretický koncept evropeizace a analyzovat, jak se promítá do sousedské politiky EU, do otázky rozšiřování a do politiky Ukrajiny. Analyzujeme agendu EU zaměřenou směrem za její hranice, ptáme se, co EU nabízí státům, jako je Ukrajina. Zabýváme se perspektivou, že se Ukrajina přesune z politiky sousedství do rámce politiky rozšiřování. V této souvislosti nás především zajímá, jak daleko došla Ukrajina ve svém podstupování evropeizace a jaké má podmínky pro tento proces. Ukrajinu volíme, protože je nejvýznamnějším a největším východním sousedem EU pokrytým ENP.

Časově je naše práce ohraničena pádem komunistických režimů v Evropě na konci 80. let a současností. Geograficky je práce vymezena EU a jejími sousedními státy.

Metodologický rámec a struktura práce

Rozhodli jsme se zkoumat následující hypotézu:

Evropská politika sousedství a Východní partnerství je slabým nástrojem pro přibližování Ukrajiny a EU.

Můžeme formulovat následující výzkumné otázky, které jsou pro naši práci relevantní:

¹² SCHNEIDER, Jiří: *Východní partnerství: trvalý přínos, nebo pomíjivá epizoda?* Mezinárodní politika, 2009, 7, s. 10. „Sestřelením“ je míněno vyslovení nedůvěry vládě.

Má EU jasně artikulovanou pozici vůči Ukrajině?

Uspokojuje iniciativa ENP nároky Ukrajiny směrem k EU?

Plní naopak Ukrajina nároky EU, které jsou k ní směřované?

V práci využíváme empiricko-analytický přístup. Aplikujeme integrační koncept evropeizace a v jeho rámci uchopujeme nastolenou problematiku vztahu EU se svým sousedním státem. Do druhé kapitoly se promítá komparace politiky rozšiřování a ENP. V kapitole třetí uplatňujeme případovou studii týkající se konkrétního státu ve vymezeném časovém období a na ní ověřujeme stanovenou hypotézu. K ověřování hypotézy používáme analytickou i deskriptivní metodu, deskriptivní metodou nastiňujeme vývoj vztahů Ukrajiny a EU, který je nezbytný k porozumění kontextu problematiky.

Práci strukturujeme následujícím způsobem. V první kapitole nastiňujeme teoretický rámec evropeizace. V druhé kapitole přibližujeme relevantní politiky EU, přičemž postupujeme od nejširšího rámce k užšímu – zasazujeme ENP a politiku rozšiřování do rámce zahraniční politiky EU. Přibližujeme a analyzujeme cíle těchto politik i jejich nedostatky. Ve třetí kapitole postihujeme historický vývoj ukrajinského směřování k EU a jeho přesvědčivost a zabýváme se otázkou, jak uvedené politiky EU tato země vnímá z politického či ekonomického hlediska. V kapitole čtvrté, která je nejméně rozsáhlá, se zabýváme otázkou rozšíření o Ukrajinu a postojem k této problematice ve starých a nových členských státech EU. V závěru vyhodnocujeme stanovenou hypotézu, odpovídáme na výzkumné otázky a pokoušíme se o predikci dalšího možného vývoje.

Analýza literatury

Stanovená problematika je vzhledem k nedlouhé existenci ENP poměrně novým tématem na poli evropské integrace, přesto je analýz celá řada a můžeme jednoznačně říci, že literatury je dostatek. Zájem o problematiku vzrostl s východním rozšířením EU a existencí nových sousedů. Naše práce

vychází z primárních zdrojů i sekundární odborné literatury. Primárními zdroji míníme především dokumenty institucí EU, které odrážejí postupný vývoj ENP.

K teoretické části uveďme, že pojem evropeizace se původně týkal jen členských států, byl však přenesen i na kandidátské či potenciálně kandidátské země, přičemž literatury o evropeizaci států jen potenciálně kandidátských není mnoho.¹³ Velkým přínosem pro ukotvení naší práce je článek Andrey Gawrich a dalších *Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine* vydaný v *Journal of Common Market Studies*, který přispívá ke zkoumání fenoménu evropeizace sousedství. Vycházíme dále z děl zástupce sociálního konstruktivismu Johana Olsena, který přispěl článkem *The Many Faces of Europeanization*. Teoretický rámec rozšiřování pokrývá kupříkladu článek Franka Schimmelfenniga a Ulricha Sedelmeira *Theorizing EU enlargement*. Jedním z odborníků na demokratizaci prostřednictvím politik EU je i Richard Youngs, od něhož citujeme více prací.

Neocenitelným zdrojem pro zpracování aktuálních témat sousedské politiky jsou na internetu snadno dostupné odborné publikace nezávislých think-tanků zabývajících se evropskou integrací (kupříkladu Europeum, FRIDE, Open Society Institute, ukrajinský Razumkov Centre, polský EaP Community) a internetové databáze odborných článků.

Užitečným zdrojem na objasnění cílů a nedostatků ENP a EaP je článek Dimitry Kochenova *The Eastern Partnership, The Union For The Mediterranean And The Remaining Need To Do Something With The ENP*. Sborník příspěvků editovaný Malise Cremonou a Gabrielou Meloni *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* pro nás nebyl užitečný v případových studiích Středomořských států, ale ocenili jsme příspěvky specificky věnované Ukrajině. Někteří autoři, například Dimitar Bechev a Nikolaidis Kalypso, poukazují na fakt, že literatury „Bruselo-centrické“ [EU-centrické] vzniklo na téma sousedské politiky

¹³ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 2.

mnoho, ovšem literatury hodnotící přínos politiky z pohledu partnerských zemí méně.¹⁴

Pozice tří střeoevropských států k východním sousedům vystihuje publikace Izabely Albrycht, Davida Krále a dalších *The Eastern Partnership in the context of the European Neighbourhood Policy and V4 Agenda*. Z českých autorů dále nemůžeme opomenout Petra Kratochvíla a Elsu Tulmets a jejich analýzy sousedské politiky. Líbí se nám rovněž čtivě napsaná publikace kolektivu autorů z nových členských zemí *Not Your Grandfather's Eastern Bloc*, která osvětluje roli a preference těchto zemí v EU.

Jedním z přínosných knižních zdrojů je publikace *Europe's Last Frontier?*, která poskytuje analýzy tří zemí východoevropského regionu z hlediska historického vývoje, etnického složení a společenských změn v pracích historiků i odborníků na integraci, kteří diskutují možnou budoucnost regionu. Značná část textu je však historická a nikoliv politologická analýza. Neméně důležitou a aktuálnější je publikace podobného zaměření *The Boundaries of EU enlargement. Finding a Place for Neighbours*. Okrajově je pro nás důležitou publikací i kniha *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, která se soustředí na ekonomickou, energetickou i geopolitickou pozici Ruska ve státech, které dříve ovládalo; pro nás je nosných pouze několik stran věnovaných Ukrajině.

Článek Kataryny Wolczuk *Integration Without Europeanization: Ukraine and its Policy towards the European Union* osvětluje situaci na Ukrajině před startem ENP a dědictví její komunistické minulosti výstižným způsobem a o její práci se opírají i další autoři. Ke zpracování nám posloužila rovněž některá vydání časopisu *Mezinárodní politika* věnovaná převážně ENP či EaP. Neopomenutelným zdrojem kvalitních článků o EU je již zmíněný magazín *Journal of Common Market Studies*, využili jsme

¹⁴ BECHEV, Dimitar – NICOLAIDIS, Calipso: *From Policy to Polity: Can the EU's Special Relations with its 'Neighbourhood' be Decentred?* *Journal of Common Market Studies*, 2010, 3, s. 475.

kupříkladu speciální čísla s každoročním přehledem vztahů EU se zahraničím a specificky se širší Evropou.

Pro aktualizaci a citace důležitých vyjádření vycházíme i z neodborné literatury v podobě článků na serverech jako *The Economist*, *Euractiv* a *Euobserver*. V neposlední řadě, významným zdrojem inspirace k další práci pro nás byla účast na semináři *Východní partnerství* zajištěném centrem Europeum v Praze.

1. TEORETICKÝ RÁMEC EVROPEIZACE

Od počátku evropské integrace byly patrné pokusy o její teoretické uchopení, ať již pomocí klasických teorií mezinárodních vztahů či teorií vyvinutých specificky na základě probíhající integrace. Hlavní dělicí linii můžeme určit mezi racionalisty, kteří chápou jako základního aktéra integrace státy sledující své vlastní zájmy, a konstruktivisty. Racionalismus a konstruktivismus můžeme též označit za protichůdné sociální metateorie, na jejichž základech a předpokladech vznikly další teorie.¹⁵ Z dalšího textu je patrné, že vycházíme především z konstruktivistických premis.

1.1 Obecná definice evropeizace

V úvodu jsme uvedli, že v práci uplatníme teoretický koncept evropeizace.¹⁶ Zástupce konstruktivismu J. Olsen v článku *The Many Faces of Europeanization* poukazuje na módnost termínu a zároveň absenci jednotné všemi akceptované definice.¹⁷ Evropeizací v nejširším významu rozumíme situaci, když něco v domácím politickém systému je zasaženo něčím evropským. Někteří autoři jsou toho názoru, že proces evropeizace v Evropě po konci Studené války nahradil proces sovětizace východní a proces amerikanizace západní části kontinentu.¹⁸ Rozumíme jí hlubší začleňování států a jejich institucionálních struktur do normativního rámce

¹⁵ SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIR, Ulrich: *Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research*. Journal of European Public Policy, 2002, 4, s. 508.

¹⁶ Alternativou je „evropeizace.“ Někteří autoři uvádí i pojem „europeanizace“ v podstatě kopírující anglický výraz. CÍSAŘ, Ondřej: *Teorie mezinárodních vztahů a evropská studia*. Politologický časopis, 2002, 1, s. 50-67.

¹⁷ OLSEN, Johan P.: *The Many Faces of Europeanization*. Journal Of Common Market Studies, 2002, 5, s. 921.

¹⁸ DANČÁK, Břetislav a kol.: *Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace*. In: DANČÁK, Břetislav a kol.: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno 2005, s. 13. My však nerozumíme tomu, proč by západní Evropa nepodléhala evropeizaci i před koncem Studené války.

EU.¹⁹ V tomto procesu se postupně mění identita státu. Evropská integrace aktéry, kterých se týká, značně pozměňuje a má vliv na jejich chování.

Tento koncept byl představen na začátku 90. let a nyní je rozšířeným přístupem k výzkumu používaným v oblasti mezinárodních vztahů či evropských studií.²⁰ Zdůrazňeme, že se nejedná o teorii; evropeizace nevysvětluje, proč k něčemu dochází a proč fungují některé politiky. Evropeizace je s některými politikami prakticky propojená a jako vhodně zvolený analytický rámec zkoumá a vysvětluje jejich efekty.²¹

Simon Hix a Klaus Goetz zdůrazňují, že pro zkoumání procesu evropeizace a jeho vlivu na domácí prostředí států můžeme nechat stranou soupeřící teorie, které se snaží vysvětlit evropskou integraci. „*K porozumění dopadu evropské integrace na domácí systémy není rozhodující, jestli delegace [některých kompetencí států na evropskou úroveň – pozn. M. N.] je podmíněna preferencemi vlád, poháněna požadavky transnacionálních ekonomických aktérů nebo podporována nadnárodními strukturami.*“²²

Proces evropeizace můžeme rozdělit podle směru jeho působení. Prvním a tím dříve zkoumaným směrem je proces zdola nahoru [*bottom-up*], který vysvětluje pomocí soupeřících integračních teorií, jak evropeizace přispívá k vytváření evropské *polity*.²³ Pro nás je zajímavější druhý směr evropeizace, který označujeme jako řízený shora dolů [*top-down*]. O něm

¹⁹ KRATOCHVÍL, Petr: *Teorie evropské integrace*. Praha 2008, s. 178.

²⁰ GAWRICH, Andrea a kol.: *Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine*. Journal of Common Market Studies 2010, 5, s. 1209.

²¹ GRABBE, Heather: *Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Proces*. Second Draft. Centre for European Reform, London 2002, s. 7.

²² HIX, Simon – GOETZ, Klaus H.: *Introduction: European Integration and National Political Systems*. West European Politics, 2000, 4, s. 20.

²³ Politického systému. BORZEL, Tanja A. – RISSE, Thomas: *Conceptualizing the Domestic Impact of Europe*. In: FEATHERSTONE, Keith – RADAELLI, Claudio (eds.): *The Politics of Europeanisation*. <http://www.gs.uni.wroc.pl/files/BOERZEL%20-%20RISSE%20Conceptualizing%20the%20domestic%20impact%20of%20Europe.pdf> (2. 6. 2011), s. 1.

hovoříme, když EU formuluje zájmy a cíle a stát, členský či nečlenský, reaguje na to, co určuje Unie.²⁴

Často citovanou definici evropeizace národní politiky ve třech bodech nacházíme u Claudia Radaelliho, který uvádí, že „evropeizace sestává z procesů a) konstrukce, b) šíření, c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, politických paradigmat, stylů, způsobů, 'jak věci dělat', a sdílených přesvědčení a norem, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v politickém procesu EU a potom inkorporovány do logiky domácího (...) diskurzu, politických struktur a veřejných politik.“²⁵

Ve výčtu norem, které mají být inkorporovány do domácího diskurzu, se opřeme o článek 2 Smlouvy o EU, který říká: „Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“²⁶

V souvislosti s Radaelliho definicí můžeme evropeizační mechanismy také rozdělit na „tvrdé“ [*hard transfer*] a „měkké“ [*soft transfer*], přičemž ty tvrdé se týkají přenosu pravidel, procedur a paradigmat a ty měkké se týkají oněch způsobů „jak věci dělat“ a sdílených přesvědčení a norem.²⁷ Na narůstající efekt právě toho měkkého, neformálního, přenosu sociálního upozorňuje například Frank Schimmelfennig. Jedním z příkladů měkkého působení je zostuzení, které vyžaduje, aby aktér vyjádřil podporu nějakému standardu a poté se svým chováním od tohoto standardu odchýlil.

²⁴ GAWRICH, Andrea a kol.: c. d., s. 1209.

²⁵ BULMER, Simon – LEQUESNE, Christian: *The Member States of the European Union*. Oxford University Press 2005, s. 341. Podobně DEBARDELEBEN, Joan (ed.): *The Boundaries of EU enlargement. Finding a Place for Neighbours*. Palgrave Macmillan 2008, s. 77.

²⁶ Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.cs08.pdf> (15. 3. 2011), s. 20.

²⁷ GRABBE, Heather: c. d., s. 7.

Poukázáním na nekonzistentnost předchozích prohlášení a následného chování mohou ostatní aktéři v komunitě dosáhnout jeho opětovného vyhovění standardům.²⁸

Tento způsob přenosu norem však nelze označit za standardní. Naopak, je třeba zkoumat, proč stát evropeizaci přijímá sám od sebe. V této otázce přenosu norem vyvstává důležité téma sociálního konstruktivismu. Problematika rozhodování je pro konstruktivisty zřejmě nejcitlivějším tématem evropského integračního procesu.²⁹ Zastánci tohoto směru nevycházejí z předpokladu, že státy se rozhodují egoisticky. Naopak kladou důraz na proces sociálního učení, sbližování hodnot, přizpůsobení se či socializaci související s procesem evropeizace, které vedou ke změně preferencí daného státu.

Konstruktivista Jeffrey Checkel rozvádí, že sociální interakce mezi aktéry vede ke vzájemnému učení, objevení nových preferencí, které překonávají jednostranné kalkulace.³⁰ Naproti tomuto přístupu stojí racionalistický přístup, který je založen někdy i na donucení, vždy pak na kalkulaci nákladů a přínosů.³¹ Jedním z hlavních zastánců tohoto racionalistického přístupu a velkým kritikem konstruktivismu je Andrew Moravcsik.³² Ten shrnuje liberální předpoklad, že „ve světové politice nejvíce záleží na konfiguraci preferencí států.“³³

²⁸ „Shame them into compliance.“ SCHIMMELFENNIG, Frank: *The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union*. International Organization, 2001, 1, s. 64.

²⁹ FIALA, Vlastimil a kol.: *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc 2007, s. 205.

³⁰ CHECKEL, Jeffrey T.: *Why Comply? Social Learning and European Identity Change*. International Organization, 2001, 3, s. 560.

³¹ Tamtéž, s. 559.

³² MORAVCSIK, Andrew: *The Choice for Europe*. Cornell University 1998, s. 18.

³³ MORAVCSIK, Andrew: *Taking Preferences Seriously. A Liberal Theory of International Politics*. International Organization, 1997, 4, s. 513.

V práci Jamese Marcha a J. Olsena nacházíme důležitý stavební kámen evropeizačního procesu a další rozvedení procesu sociálního učení. Autoři kladou důraz na použití logiky vhodnosti [*logics of appropriateness*] v prostředí, které už je ovládané nějakými normami.³⁴ Aktéři v tomto prostředí pak jednají a rozhodují se v souladu s normami, které v dané skupině převládají, protože je to vhodné, nikoliv nutně proto, že z toho mají užitek. Dané normy se postupem stávají součástí jejich identity. K. Wolczuk tuto logiku vystihuje slovy, že aktér se rozhoduje na základě identity, nikoliv na základě zájmů.³⁵

F. Schimmelfennig v této souvislosti hovoří o normativní pasti. „Strategické chování je omezeno ideami společenství a tím, že se s nimi aktéři již dříve definovali. Když už jsou chyceni do této pasti společenství, mohou být nuceni [jeho – pozn. M. N.] identitu ctít.“³⁶ Proti logice vhodnosti stojí racionalistická logika výhodnosti [*logics of expected consequences*], kdy aktéři nejprve egoisticky kalkulují náklady a výnosy.³⁷ Tyto pojmy se v naší práci dále promítnou do otázky rozšiřování.

V otázce přijetí evropeizace je třeba také zkoumat podmínky, které musí být nastoleny k úspěchu tohoto procesu. Tanja Borzel a Thomas Risse se ve své studii těchto podmínek soustředí pouze na evropeizaci shora dolů. Evropeizace může zapůsobit, pokud existuje jistá nesrovnalost, inkompatibilita [*misfit*] mezi politikou na evropské a domácí úrovni. „Stupeň této nesrovnalosti vede k adaptačnímu tlaku, který je nutnou, ne však postačující, podmínkou pro změnu na domácí úrovni.“³⁸ Druhou podmínkou je, že nějaký aktér či instituce na tento tlak zareaguje a změnu navodí.

³⁴ MARCH, James G. – JOHAN, Olsen B.: *The Institutional Dynamics of International Political Orders*. International Organization, 1998, 4, s. 949an.

³⁵ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 11.

³⁶ SCHIMMELFENNIG, Frank: c. d., s. 77.

³⁷ MARCH, James G. – JOHAN, Olsen B.: c. d., s. 949an. Více k diskuzi tohoto tématu viz. CLARK, Julian – JONES, Alun: *'Telling Stories about Politics': Europeanization and the EU's Council Working Groups*. Journal of Common Market Studies, 2011, 2, 341-366.

V této souvislosti se na scénu opět dostává dvojí logika. Podle racionalistické logiky výhodnosti tato nesrovnalost mezi evropskou a domácí rovinou dává aktérům nové možnosti na sledování svých zájmů, například na domácí redistribuci moci, a aktéři mohou adaptačnímu tlaku odporovat.³⁹ Podle logiky vhodnosti nesrovnalosti mezi evropským a domácím naopak vedou k internalizaci nových norem v domácím prostředí.

Evropeizace spojená s integrací EU vyžaduje od států, aby se jejich národní politické systémy přizpůsobily v oblastech *polity*, *policy* i *politics*.⁴⁰ Evropeizace zahrnuje odpověď na politiky [*policies*] EU⁴¹ a její dopad na domácí scénu je v literatuře zkoumán více ve sférách *polity* a *policy* než *politics*. Můžeme v této souvislosti poukázat na dvě generace analyzování evropeizace, které ve svém článku shrnuje Ian Bache. V první generaci byl kladen důraz na zkoumání evropeizace shora dolů a zkoumání tohoto fenoménu se týkalo především oblastí *policy* a *polity*. Ve druhé generaci výzkumu se záběr rozšiřuje, je zkoumána i evropeizace zdola nahoru a důraz začíná být kladen na působení evropeizace na oblast *politics*.⁴²

Pevně spojena je s procesem evropeizace také otázka identity. Konstruktivisté se zabývají otázkou evropské identity a její slučitelnosti s identitou národní a vlivem mezinárodních norem na vnímání identity.⁴³ Konstruktivisté se ptají, zda existuje evropské společenství [*European polity*], a přiklání se k názoru, že tato nevyžaduje lid, který by vyměnil svou

³⁸ BORZEL, Tanja A. – RISSE, Thomas: c. d., s. 1.

³⁹ Tamtéž, s. 2.

⁴⁰ DANČÁK, Břetislav a kol.: c. d., s. 14. Dodejme, že *polity* je politický systém, prostředí a instituce, *policy* je obsah politiky a standardy, *politics* jsou procesy. Přehlednou tabulku viz. BORZEL, Tanja A. – RISSE, Thomas: c. d., s. 4.

⁴¹ FEATHERSTONE, Kevin: *In the Name of Europe*. In: FEATHERSTONE, Keith – RADAELLI, Claudio (eds.): *The Politics of Europeanisation*. Oxford 2003, s. 3.

⁴² BACHE, Ian: *Europeanization: A Governance Approach*. University of Sheffield. <http://aei.pitt.edu/1722/1/Bache.pdf> (2. 6. 2011), s. 6.

⁴³ Viz. např. CHECKEL, Jeffrey T.: *Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe*. *International Studies Quarterly*, 1999, 1, s. 83-114.

národní identitu za evropskou, ale takový, jenž bude schopen akceptovat obě identity.⁴⁴

1.2 Evropeizace mimo EU

J. Olsen uvádí více možných použití pojmu evropeizace, z nichž citujeme. Je to:

- Změna vnějších hranic. „*To zahrnuje teritoriální dosah systému vládnutí a míru, do jaké se Evropa jako kontinent stane jednotným politickým prostorem.*“ K evropeizaci tedy dochází rozšiřováním.
- Export formy politické organizace. „*Export forem politické organizace a způsobu vládnutí, které jsou typické pro Evropu.*“ Evropeizace zaznamenává pozitivní bilanci export/import, tedy EU má větší vliv na další země než naopak.⁴⁵

EU je relevantním a atraktivním politickým prostorem a z výše uvedené bilance export/import je patrné, že sama sebe vnímá jako normativní mocnost, disponující významnou *soft power*,⁴⁶ a jako exportéra norem.⁴⁷ Za normativní mocnost bývá EU považována především v kontrastu k USA.⁴⁸ V této skutečnosti spatřuje své oprávnění stanovovat normy demokracie a diktovat kritéria. Evropeizace je roztahování hranic relevantního politického prostoru za členské státy. EU chce v tomto procesu hrát roli učitele, který vede aktéry k modernizaci.⁴⁹ „*Evropeizace zahraniční*

⁴⁴ FIALA, Vlastimil a kol.: c. d., s. 208.

⁴⁵ OLSEN, Johan P.: c. d., s. 923-924.

⁴⁶ MANNERS, Ian: *Normative Power Europe. A Contradiction in Terms?* Journal of Common Market Studies, 2002, 2, s. 235 an.

⁴⁷ MURRAY, Philomena: *Regional Integration. Comparing European and Asian transformations.* In: BELLO, Valeria – GEBREWOLD, Belachew (eds.): *A Global Security Triangle.* Routledge 2009, s. 155.

⁴⁸ HORKÝ, Ondřej – KRATOCHVÍL, Petr: *Znovuzrození evropského kolonialismu? Odvrácená tvář Evropské politiky sousedství.* Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 8.

politiky vytvořila sdílené normy a pravidla, které se postupně nahromaďují.⁴⁹

Jednou z autorek, která rozšiřuje zkoumání evropeizace „mimo kulturní, politické a ekonomické specifčnosti vyspělých západních demokracií“,⁵¹ je Heather Grabbe. Autorka ve svém článku potvrzuje hypotézu, že státy v procesu post-komunistické transformace, které odhazují zastaralou legislativu, jsou otevřené vlivu EU a jejich rezistence vůči některým jejím politikám je dokonce menší než ve stávajících státech.⁵² „Získání mezinárodního přijetí je důležitým nástrojem, jak legitimizovat politické volby v post-komunistickém kontextu.“⁵³

V této souvislosti můžeme zmínit příspěvek Kevina Featherstonea, který v článku *In the Name of Europe* definuje evropeizaci mimo jiné jako institucionální adaptaci,⁵⁴ tedy faktor související s *polity* každého státu. Můžeme se ptát, jak velkou roli má evropeizace v přechodu k demokracii. Někteří autoři přikládají vlivu evropeizace na postkomunistické státy a jejich transformaci zásadní vliv a tvrdí, že kontinuální vliv EU je ten nejvíce rozhodující faktor v jejich demokratizaci. Mnoho reforem v těchto státech bylo implementováno „kvůli touze stát se členy EU spíše než kvůli ryzí podpoře těmto cílům jako takovým.“⁵⁵

H. Grabbe proti tomu však namítá, že evropeizaci je třeba odlišit od působení jiného vnějšího faktoru, kterým je globalizace, a vnitřního faktoru

⁴⁹ KRATOCHVÍL, Petr: *Discursive Constructions of the EU's Identity in the Neighbourhood: An Equal Among Equals or the Power Centre?* European Political Economy Review, 2009, 9, s. 10.

⁵⁰ OLSEN, Johan P.: c. d., s. 935.

⁵¹ GRABBE, Heather: c. d., s. 3.

⁵² Tamtéž, s. 4.

⁵³ „International approval.“ Tamtéž, s. 11.

⁵⁴ FEATHERSTONE, Kevin: c. d., s. 7.

⁵⁵ KOPECKÝ, Petr – MUDDE, Cas: *What has Eastern Europe taught us about the democratisation literature (and vice versa?)* European Journal of Political Research, 2000, s. 532.

tranzice.⁵⁶ Na tentýž problém upozorňuje i Markus Haverland, když namítá, že vliv EU jako katalyzátoru změn je někdy nadhodnocen a „*studie s exkluzivním zaměřením na EU bývají zaujaté výkladem na úrovni EU, na úkor výkladu na úrovni domácí nebo globální.*“⁵⁷

Pro naši práci jsou specificky důležité podmínky, za jakých je pravděpodobné, že se aktér mimo společenství do společenství začlení. Ty analyzuje J. Checkel v článku *Why Comply?* a jsou následující:

- Přesvědčování je efektivnější, pokud se přesvědčovaný aktér nachází v novém a nejistém prostředí, kde je motivován analyzovat nové informace.
- K začlenění se nechají snadněji přesvědčit aktéři, kteří mají málo dřívějších a hluboce zakořeněných přesvědčení, která by byla nekonzistentní s tím, k čemu jsou nyní přesvědčováni.
- Přesvědčování je efektivnější, pokud je přesvědčující autoritou v rámci společenství, do něž aktér patří nebo patřit chce.
- Přesvědčování je efektivnější, pokud přesvědčující nepoučuje, nevyžaduje, ale efektivně argumentuje.
- Přesvědčování je efektivnější, pokud interakce mezi přesvědčujícím a přesvědčovaným aktérem probíhají v prostředí méně politizovaném, ale více soukromém.⁵⁸

Konečně, ve vnějších vztazích EU nás zajímá konkrétně politika rozšiřování a sousedství. Andrea Gawrich rozlišuje tři rozdílné fáze výzkumu evropeizace, z nichž každá další vychází z té předchozí a rozvíjí ji, a sice právě evropeizaci členů, evropeizaci přístupovou a evropeizaci sousedství.⁵⁹

⁵⁶ GRABBE, Heather: c. d., s. 8.

⁵⁷ HAVERLAND, Markus: *Does the EU Cause Domestic Developments? Improving Case Selection in Europeanisation Research*. West European Politics, 2006, 1, s. 134.

⁵⁸ CHECKEL, Jeffrey T.: *Why Comply?*, s. 562-563.

Co se týče evropeizace přístupové, kandidátské státy EU jsou subjektem v podstatě stejného tlaku na adaptaci norem EU jako státy členské.⁶⁰ H. Grabbe tvrdí, že efekt evropeizace na *public policy* v těchto státech je podobný tomu, který se projevuje ve státech členských, ale je „v rozsahu širší a hlubší.“⁶¹

Co se týče problematiky ENP, ta se dá označit jako strukturální zahraniční politika, která na rozdíl od běžné zahraniční politiky aktivně formuje své okolí,⁶² a někteří autoři pracují s definicí ENP „evropeizace bez přistoupení.“⁶³ Vize fungující ENP je přímo postavená na předpokladu „že tato vize může být realizována pomocí evropeizace.“⁶⁴

Státy EU, které se chtějí stát členy, podléhají v procesu evropeizace mnohem více požadavkům než již existující členské státy, jelikož jsou s EU v asymetrické vztahu. V tomto mocenském vztahu podléhají kandidátské země podmíněnosti, což je dimenze evropeizace, která je aplikována pouze směrem vně EU. Politická podmíněnost je klíčový prvek strukturální zahraniční politiky.

Evropeizací mimo EU a podmíněností se hojně zabývá například F. Schimmelfennig a U. Sedelmeier. „Dominantní logika podpírající podmíněnost je vyjednávací strategie podněcování za odměnu, ve které EU poskytuje stimuly, které mají zacílenou vládu donutit vyhovět jejím podmínkám.“⁶⁵

⁵⁹ Membership E., Accession E., Neighbourhood Europeanization. GAWRICH, Andrea a kol.: c. d., s. 1210.

⁶⁰ GRABBE, Heather: c. d., s. 3.

⁶¹ Tamtéž, s. 2.

⁶² DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 24.

⁶³ KAHRAMAN, Sevilay: *The European Neighbourhood Policy: The European Union's new engagement towards wider Europe*. Perceptions, Winter 2005, s. 1.

⁶⁴ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 131.

⁶⁵ SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich: *Governance by conditionality. EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe*. Journal of European Public Policy, 2004, 4, s. 662.

Podmíněnost odpovídá proslulé metodě cukru a biče,⁶⁶ která má silný evropeizační efekt. Je však třeba říci, že „*podmíněnost funguje pouze jako cukr, ne jako bič*,“⁶⁷ tedy funguje pouze u států, které mají zájem s EU skutečně spolupracovat. Tuto problematiku dále rozvádí F. Schimmelfennig. „*Podmíněnost EU [a NATO] spočívá v pozitivní strategii podněcování za odměnu. (...) Pokud se země nepřizpůsobí, EU [a NATO] odepře odměnu, ale neuchýlí se k vymáhání nátlakem.*“⁶⁸

Podmíněnost byla v politice rozšiřování definována na konci 80. a během 90. let v souvislosti změnami po pádu komunismu. Tehdy začala EU klást větší důraz na normy demokracie, lidských práv a vlády zákona ve svých vnějších vztazích.⁶⁹ Začátkem 90. let definovala EU i svá přístupová kritéria⁷⁰ zacílená na kandidátské země, která ovšem později inspirovala i charakter ENP. ENP je jednoznačně vymodelovaná podle procesu rozšiřování,⁷¹ především podle toho posledního východního, jehož je důsledkem. „*Každé rozšíření dodalo nové výzvy pro ES/EU, která pokaždé reagovala přidáním (...) inovací svých interních politik do externího kontextu.*“⁷²

Jestliže je od země žádáno, aby se přizpůsobila normám EU, je důležité načasování, především načasování nákladů a výnosů. Jestliže členství v EU je ještě vzdálenou perspektivou, podmíněnost je „*tupým*

⁶⁶ „Carrot and stick.“

⁶⁷ GRABBE, Heather: c. d., s. 12.

⁶⁸ SCHIMMELFENNIG, Frank: *Strategic Calculation and International Socialization*. International Organization, 2005, 3, s. 828.

⁶⁹ Dříve byla tato oblast více opomíjena kvůli neo-koloniální minulosti některých členů ES/EU. TULMETS, Elsa: *Policy adaptation from the enlargement to the neighbourhood policy : a way to improve the EU's external capabilities ?* Politique européenne, 2007, 2, s. 57-58.

⁷⁰ Tzv. Kodaňská kritéria.

⁷¹ KELLEY, Judith: *New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy*. Journal of Common Market Studies, 2006, 2, s. 30.

⁷² TULMETS, Elsa: c. d., s. 60.

nástrojem,“ jak státy přinutit k okamžitým změnám, a je třeba používat ji opatrně a v postupných krocích.⁷³

Nathalie Tocci klade politiku podmíněnosti do protikladu k sociálnímu učení, uvádí je jako dva rozdílné kanály působení EU, a tvrdí, že *„změna navozená sociálním učením je mnohem hlubší a trvalejší, do té míry, že spočívá ve skutečné transformaci hodnot, zájmů a identit (...).“*⁷⁴ Země zahrnuté v ENP, ve kterých chce EU prosazovat demokracii, autorka dělí na „váhavé“ a „ochotné,“ přičemž však ani v ochotných státech EU nemůže prosadit smysluplné změny, pokud chybí dostatečná odměna, a tak je podle autorky třeba spoléhat více na metodu sociálního učení.

⁷³ GRABBE, Heather: c. d., s. 15.

⁷⁴ TOCCI, Nathalie: *Can the EU Promote Democracy and Human Rights Through the ENP? The Case for Refocusing on the Rule of Law.* In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 32.

2. EVROPSKÁ POLITIKA SOUSEDSTVÍ

2.1 Kontext a okolnosti vzniku

Zahraniční politika EU se vyvinula z Evropské politické spolupráce⁷⁵ Smlouvou o Evropské unii. „*I když aspiruje na společnou [common] zahraniční politiku, EU se ze zkušenosti naučila, že nikdy nemusí mít jednotnou [single] zahraniční politiku, ve smyslu zahraniční politiky EU, která nahrazuje národní politiky.*“⁷⁶

Je třeba si uvědomit, že skutečná zahraniční politika EU není možná, jedná se vždy o kompromis všech členských států, které se musí jednomyslně dohodnout, protože „*přenos kompetencí (...) týkajících se zahraniční politiky a obrany by vytvořil – případně si vyžádal – evropskou federaci.*“⁷⁷ EU se přitom dá označit spíše za jediný příklad nadnárodní unie, která je více integrovaná než mezinárodní organizace či konfederace, avšak méně než federace.⁷⁸

Přísně vzato pod pojmem zahraniční politika EU se rozumí pouze striktně mezivládní rozhodování na poli Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (dále jen SZBP). Zahraniční politika EU v širším rámci má několik různých forem, někteří autoři určují čtyři. „*Rozšiřování ve stěžejní oblasti Evropy; stabilizace v takzvaném sousedství; bilateralismus s velkými*

⁷⁵ Mezivládní setkávání praktikované od roku 1970.

⁷⁶ PETERSON, John – SHACKLETON, Michael: *The Institutions of the European Union*. Oxford University Press 2006, s. 254.

⁷⁷ WALLACE William – FORSTER Anthony: *Common Foreign and Security Policy. From Shadow to Substance?* In: WALLACE, H. – WALLACE, W. – POLLACK, M. (eds.): *Policy-making in the EU*. Oxford 2005, s. 462.

⁷⁸ Více na toto téma např. PELTRÁM, Antonín a kol.: *Evropská integrace a Česká republika*. Praha 2009, s. 40 an.

*mocnostmi; a interregionalismus s ohledem na další organizované regiony.*⁷⁹

Politiky rozšiřování a sousedství se označují jako politiky externích vztahů, přičemž v externích vztazích hrají roli i nadnárodní instituce EU, především Komise, nikoliv jen členské státy; ty s ní naopak musí spolupracovat.⁸⁰ „ENP probíhá na dvou rozdílných úrovních: EU a členských států. To znamená, že jak záměry, tak specifické akce institucí společenství jsou konfrontovány s preferencemi a národními politikami individuálních členských států.“⁸¹

Vznik ENP je přímo spjat s koncem Studené války a rozpadem jasně daného, bipolárního dělení světa, kdy se EU začala o zahraniční politiku více zajímat. V 90. letech rozpad Sovětského svazu a výhled dalšího, tentokrát východního rozšíření přinutil EU zabývat se nejzazším východem evropského kontinentu. Každé rozšíření totiž přináší EU nové sousedy a v případě východního rozšíření z roku 2004 a 2007 se jimi staly Ukrajina, Bělorusko a později i Moldávie. Reakcí EU na své nové sousedy na východě a změnu geopolitické reality bylo vytvoření ENP.

Bývalý předseda Komise Romano Prodi uvedl v souvislosti s blížícím se východním rozšířením: „*Trvalá a udržitelná stabilita v evropském regionu je největší úspěch Evropské unie. Toto děláme nejlépe (...).*“⁸² Ve svém

⁷⁹ HETTNE, Bjorn – SODERBAUM, Fredrik *Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism*. European Foreign Affairs Review, 2005, 10, s. 535.

⁸⁰ THOMAS, Daniel C.: *Explaining the negotiation of EU foreign policy: Normative institutionalism and alternative approaches*. International Politics, 2009, 4, s. 339-357.

⁸¹ NOWAK, Alojzy Z. – MILCZAREK, Dariusz: *Eastern Dimension of the ENP – a New Challenge for the European Union. The Case of Ukraine*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 68.

⁸² Romano Prodi: *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*. Projev. 6. 12. 2002.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (1. 2. 2011)

projevu ke vznikající politice sousedství přednesl později mnohokrát citovanou ideu o vytvoření kruhu přátel kolem Evropy.⁸³

2.2 Podstata ENP

ENP je novým rámcem vztahů se sousedy EU. Iniciativa se původně nazývala *Wider Europe*, poté došlo ke změně názvu na ENP a oficiálně byla politika odstartována v roce 2004. Z prohlášení úvodního dokumentu *Wider Europe* citujeme: „*Schopnost Unie zajistit bezpečnost, stabilitu a udržitelný rozvoj svým občanům již nebude odlišitelná od jejího zájmu na blízké spolupráci se sousedy.*“⁸⁴

ENP zahrnuje jižní i východní sousedy EU zároveň. Jižními sousedy se rozumí státy na jižním a východním břehu Středozemního moře, s kterými už měla EU dlouhodobé vztahy, zaštitěné od roku 1995 tzv. Barcelonským procesem. Původně byla ENP zaměřená pouze na východ, jižní dimenze byla přidána později.⁸⁵ ENP je přitom vůbec první mechanismus EU, který se snažil upravit vztahy se sousedy na východě.⁸⁶ EU si tímto osvojila nový strategický cíl⁸⁷ v podobě stabilizace a demokratického ukotvení svého okolí.

O ENP se dá také říct, že je „*regionální implementací Evropské bezpečnostní strategie.*“⁸⁸ Souběžně s Komisí, která zastřešovala ENP,

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Commission, 11. 3. 2003.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (21. 2. 2011), s. 3.

⁸⁵ KRATOCHVÍL, Petr: *Discursive Constructions of the EU's Identity in the Neighbourhood*, s. 6.

⁸⁶ Mezi ně byly po gruzínské Revoluci růží z roku 2003 přidány ještě kavkazské státy a dále navýšily původní záběr ENP.

⁸⁷ KELLEY, Judith: c. d., s. 29.

⁸⁸ LYTIVNYUK, Anna: *Is Bilateralism a Solution? The Case of Ukraine*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 139.

připravovala Rada v roce 2003 tento dokument, ve kterém podtrhla důležitost vztahů se sousedy EU. Citujeme: „*Naším úkolem je prosazovat okruh dobře spravovaných [well-governed] zemí na východ od EU a na hranicích Středozemního moře.*“⁸⁹

Politika zastřešující státy severní Afriky, Blízkého východu a východní Evropy se stala takřka vzápětí předmětem kritiky a konstantně diskutovaným problémem. Jde o privilegované partnerství se zeměmi, které náhodou sousedí s integrovanými evropskými státy, a přitom prošly naprosto jiným historickým vývojem a mají nepodobná politická zřízení.

„*Vyvstává legitimní otázka, co spojuje všechny země shromážděné pod deštník ENP. Zdá se, že správná odpověď je 'vlastně nic,' kromě pozemní nebo mořské hranice s EU a toho, že nejsou zařazeny do jiných programů EU navržených pro bohatší nebo 'důležitější,' partnery.*“⁹⁰ Takovými partnery jsou myšleny evropské země, které nejsou a nechtějí být členy EU, dále kandidátské a potencionálně kandidátské země a Rusko.⁹¹ „*Speciální partner, ochránce, sponzor, regionální hegemon, velký bratr?*“⁹² tak lze EU vnímat z pohledu jejích sousedů.

Politika je zaměřená především na posílení politického dialogu, větší liberalizaci obchodu a demokratizaci. Dokument *Wider Europe* nabízí na oplátku za sdílené hodnoty a provádění reforem „*prosazení volného pohybu – osob, zboží, služeb a kapitálu (čtyři svobody).*“⁹³ *ENP Strategy Paper*

⁸⁹ *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*. European Council, 12. 12. 2003. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (21. 2. 2011), s. 8. Je to jedním z hlavních tří strategických cílů, vedle adresování hrozby terorismu a dalších bezpečnostních hrozeb a vedle vytvoření mezinárodního řádu založeného na efektivním multilateralismu.

⁹⁰ KOCHENOV, Dimitry: *The Eastern Partnership, The Union For The Mediterranean And The Remaining Need To Do Something With The ENP*. CRCEES Working paper, 2009, s. 8.

⁹¹ Ač to mělo být zahrnuto, má zvláštní status strategického partnera. Rusko není bráno jako soused EU, ale jako rovnocenné.

⁹² BECHEV, Dimitar – NICOLAIDIS, Calipso: c. d., s. 476.

⁹³ *Wider Europe – Neighbourhood*, s. 4.

z dalšího roku již nabízí pouze „podíl na společném trhu.“⁹⁴ Oficiální dokumenty zároveň neobsahují žádná konkrétní data pro dosažení těchto stimulů.

Politika se nevyznačuje pouze rysem podmíněnosti, protože „úspěch nebo selhání (...) podmíněnosti je především závislý na státním kontextu a politické vůli států spolupracovat a prosadit reformy.“⁹⁵ Proto byla politika doplněna o rys tzv. společného vlastnictví, založeného na společných hodnotách. *Strategy Paper* mluví o „oboustranné oddanosti společným hodnotám“,⁹⁶ které jsou ovšem hodnotami EU, která je normativním modelem. Do Lisabonské smlouvy byl vložen článek o ENP, který již jednoznačně říká, že společné hodnoty se změnily explicitně v hodnoty EU: „Unie rozvíjí se zeměmi ve svém sousedství výsadní vztahy s cílem vytvořit prostor prosperity a dobrých sousedských vztahů, založený na hodnotách Unie.“⁹⁷ Slovy Judith Kelley, „jemně naznačený odkaz na kondicionalitu v podstatě znamená, že čím více země přijme hodnoty EU, tím více s ní může spolupracovat.“⁹⁸

Principy společného vlastnictví a podmíněnosti spolu nejsou zcela v souladu, společné vlastnictví je spíše „rétorickým komponentem.“⁹⁹ Skutečným společným vlastnictvím politiky by bylo, kdyby také EU reagovala na podněty partnerských zemí. EU sice šíří vlastní hodnoty, společné vlastnictví však z jejího pohledu zdůrazňuje vlastní odpovědnost

⁹⁴ *European Neighbourhood Policy: Strategy Paper*. European Commission, 12. 4. 2004. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (24. 2. 2011), s. 4.

⁹⁵ TULMETS, Elsa: c. d., s. 63.

⁹⁶ „Mutual commitment to common values.“ *European Neighbourhood Policy: Strategy Paper*, s. 3.

⁹⁷ *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*, s. 25.

⁹⁸ KELLEY, Judith: c. d., s. 30.

⁹⁹ TOCCI, Nathalie: c. d., s. 25.

za reformy především na straně partnerských států, tedy cíl pomoci jim, aby změny poháněly samy.¹⁰⁰

EU také lavíruje v otázce, jestli vnímá sebe sama jako dominantní velmoc ve svém subsystému nebo jako velmoc, která usiluje o rovnováhu se svými sousedy.¹⁰¹ Rozpory mezi společným vlastnictvím a podmíněností a EU coby imperiální a dominantní mocností versus civilní mocností označují někteří autoři jako konceptuální dilemata spojená s ENP.¹⁰² ENP, jako nástroj speciálních vztahů se sousedy EU, v sobě má i podtext vytváření *polity*, „zahrnuje utváření *polity i policy a zúčastnění aktéři se nerozhodli, na co klást důraz*.“¹⁰³

Charakter ENP je bilaterální, vyjádřený akčními plány mezi EU a jednotlivými zeměmi. Ty mají být alespoň jistým náznakem diferenciací, protože jsou vytvářené speciálně pro každou zemi. Jedná se o pracovní dokumenty, které nevytvářejí žádné nové právní nástroje mezi EU a další zemí, ovšem mají být praktičtější než předcházející podoba smluv mezi EU a dalšími zeměmi.¹⁰⁴

EU vždy zdůrazňovala bilaterální charakter politiky, který by dělení na jižní a východní regiony nedával prostor, především však nikdy nepoužívala na jižní a východní sousedy stejný metr. Ve vztahu ke svým východním sousedům byla EU vždy více dominantní a k jižním, obecně méně ochotným k reformám, přistupovala více přátelsky.¹⁰⁵ Důvodem je, že v mnoha zemích zapojených do ENP vůbec neexistují nezbytné podmínky pro úspěch demokratizace. „*Dá se tvrdit, že politiky EU měly mírný*

¹⁰⁰ Štefan Füle: *Eastern Partnership*. Projev. 3. 3. 2011.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/148&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (15. 6. 2011)

¹⁰¹ KRATOCHVÍL, Petr: *Discursive Constructions of the EU's Identity in the Neighbourhood*, s. 2an.

¹⁰² LYTVYNYUK, Anna: c. d., s. 138.

¹⁰³ BECHEV, Dimitar – NICOLAIDIS, Calipso: c. d., s. 479.

¹⁰⁴ BALFOUR, Rosa – MISSIROLI, Antonio: *Reassessing the European Neighbourhood Policy*. European Policy Centre, Issue Paper no. 54, 2007, s. 16.

¹⁰⁵ KELLEY, Judith: c. d., s. 35.

*[moderate] efekt na Balkáně a na Ukrajině, ale slabý efekt v jižním Středomoří.*¹⁰⁶

2.3 Vylepšení ve formě Východního partnerství?

*„Evropská politika sousedství nesplnila očekávání všech. Místo toho byla nastolena hra, ve které různé státy prosazují své regionální zájmy.“*¹⁰⁷ Další vývoj ovšem nenabral výrazně jiný směr a autoři komentovali, že *„nové vrstvy jsou pokládány na pochybné jádro ENP.“*¹⁰⁸

Program předsednické trojice EU Francie-Česko-Švédsko v letech 2008-2009 si dal mimo jiné za cíl posílit jižní a východní rozměr ENP.¹⁰⁹ Francouzský prezident Nicolas Sarkozy v roce 2007 ohlásil plán vybudovat Středomořskou unii. Ta vyjadřuje tradiční orientaci Francie na středomořskou dimenzi zahraniční politiky EU, kterou nezměnil ani pád železné opony.¹¹⁰ Vznikem Středomořské unie došlo k vytvoření precedentu, jak ENP regionalizovat.

Již předešlý Barcelonský proces postrádal svou východní alternativu, proto se zdá, že projekt EaP má své opodstatnění. Ještě před jeho vznikem se autoři domnívali, že *„(Přestože nelze marginalizovat význam jižní dimenze ENP), o úspěchu či selhání ENP se rozhodne na východě.“*¹¹¹ Toto tvrzení je odkazem na zjevnou disproporci mezi jižními a východními členy

¹⁰⁶ YOUNGS, Richard: *Democracy Promotion as External Governance?* Journal of European Public Policy, 2009, 6, 901.

¹⁰⁷ LAPCZYNSKI, Marcin: *The European Union's Eastern Partnership: Chances and Perspectives.* Caucasian Review of International Affairs, 2009, 3, s. 143.

¹⁰⁸ KOCHENOV, Dimitry: c. d., s. 1.

¹⁰⁹ *Finální text 18měsíčního programu předsednického tria Francie, České republiky a Švédska.* www.vlada.cz, 10. 7. 2008. <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/080728-18m-prog-cz-korigendum.pdf> (23. 2. 2011)

¹¹⁰ TOMALOVÁ, Eliška: *Francie a jižní dimenze Evropské politiky sousedství.* Mezinárodní politika, 2007, 4, s. 9-10.

¹¹¹ THIM, Michal: *Geneze a perspektiva Evropské politiky sousedství.* Mezinárodní politika, 2007, 4, s. 5.

ENP a jejich vyhlídkami na členství v EU, a zároveň na nutnost hledat kompromisy ve vztahu EU s Ruskem.

EaP bylo představeno Polskem a Švédskem v roce 2008. „*Podpora stability, dobrého vládnutí a ekonomického rozvoje ve svém východním sousedství má pro Evropskou unii strategický význam. (...) Evropská rada vítá založení ambiciózního Východního partnerství (...)*“,¹¹² je psáno v prohlášení Evropské rady z roku 2009.

EU zdůrazňuje, že jde o vzájemný zájem EU i partnerů.¹¹³ Cílem EaP je zásadní vylepšení spolupráce a urychlení sbližování mezi EU a šesticí zúčastněných zemí, kterými jsou Ukrajina, Moldávie, Bělorusko, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán. „*Pomocí Východního partnerství bude EU dále podporovat politické a socio-ekonomické reformy partnerských zemí, usnadňujíc přibližování k Evropské unii.*“¹¹⁴

Stejně jako ENP, i EaP má bilaterální rozměr, tedy zahrnuje spolupráci EU a jedné další vybrané země, a tímto způsobem také mají být naplněny jeho hlavní cíle. Jádrem projektu mají být nové dohody o přidružení neboli asociační dohody. Ty zahrnují mimo jiné „*ustavení nebo cíl ustavení dohody o volném obchodu.*“¹¹⁵

Druhým velkým cílem je zjednodušení vízového režimu pro obyvatele partnerských zemí. Ustavující, pražský summit slíbil postupné kroky k liberalizaci a zjednodušení víz jako dlouhodobý cíl,¹¹⁶ ne však bezvízové

¹¹² *Presidency Conclusions. Brussels European Council 19/20 March 2009.* Council of the European Union, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/106809.pdf (9. 2. 2011), s. 11 a 20.

¹¹³ *Conclusions on Eastern Partnership.* Council of the European Union, 25. 10. 2010. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/117327.pdf (17. 2. 2011), s. 1.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 1.

¹¹⁵ *Vademecum on financing in the frame of the Eastern Partnership.* http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf (1. 2. 2011), s. 4.

¹¹⁶ *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit.* http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf (10. 2. 2011), s. 7.

cestování, i když v původním návrhu Komise bylo jako cíl uvedeno zrušení víz.¹¹⁷

Novým orgánem zastřešeným EaP je *Fórum pro občanskou společnost*, pokus EU dát důležitou roli občanské společnosti a vyjádření záměru nespolupracovat pouze s vládními orgány. Finance z EaP¹¹⁸ míří v první řadě k administrativám jednotlivých zemí na nejvyšší, vládní, úrovni a na podporu jejich rozpočtu.¹¹⁹ Administrativy na lokální úrovni mají být druhými největšími příjemci financí z EaP, dalšími jsou organizace občanské společnosti a vybrané podniky.¹²⁰

EaP obsahuje na rozdíl od ENP i multilaterální složku.¹²¹ Dříve EU v postsovětském prostoru žádnou podporu regionální spolupráce nesledovala a jedná se tedy o nový rozměr oproti dřívější ENP. Podle EU „*Východní partnerství napomůže budovat důvěru a rozvinout pevnější vztahy mezi šesticí zemí navzájem.*“¹²²

Rozvinutější země zastřešené EaP se v souvislosti s tím obávají, že posilování regionální spolupráce může zpomalovat jejich integraci s EU, případně že projekt nabízí příliš málo rozvinutým zemím a příliš mnoho těm nedemokratickým. Zdá se, že jednou z problémových oblastí politiky i nadále zůstává teritoriální vymezení. Autoři zabývající se EaP i politici z partnerských zemí zdůrazňují, že multilaterální rámec EaP a podpora vzájemné spolupráce byl vytvořen na „*předpokladu, že nová východní Evropa již existuje jako region, ale tak to není.*“¹²³ Jelikož Ukrajina je

¹¹⁷ WOJNA, Beata – GNIAZDOWSKI, Mateusz: *Eastern Partnership: The Opening Report*. The Polish Institute of International Affairs, 2009, s. 69.

¹¹⁸ EaP je placeno prostřednictvím finančního instrumentu ENPI (European Neighbourhood Policy Instrument), ovšem nejen jím.

¹¹⁹ BOONSTRA, Jos – SHAPOVALOVA, Natalia: *The EU's Eastern Partnership: One year backwards*. FRIDE 2010, s. 7.

¹²⁰ *Vademecum on financing in the frame of the Eastern Partnership*, s. 5.

¹²¹ MAREK, Dan – BAUN, Michael: *Česká republika a Evropská unie*. Brno 2010, s. 143.

¹²² *Presidency Conclusions. Brussels European Council 19/20 March 2009*, s. 20.

v šestici zúčastněných zemí lídrem, v praxi se dá cíl EaP zhruba vyjádřit slovy „v dlouhodobém horizontu ustavit mezi EU a zúčastněnými zeměmi takové vztahy, jaké se EU nyní snaží ustavit s Ukrajinou.“¹²⁴

Na závěr zmíníme, že problematická je i institucionální stránka vnějších projektů EU. ENP byla vyvinuta Komisí v Generálním ředitelství pro rozšíření, poté přesunuta do Generálního ředitelství pro vnější vztahy. EaP žádné nové instituce nezavádí, patří do sekce diplomatické služby zvané Evropská služba pro vnější činnost EEAS.¹²⁵

EEAS po přijetí Lisabonské smlouvy nahradila Generální ředitelství pro vnější vztahy a zahrnuje i úředníky z Rady a jednotlivých členských zemí. V jejím čele stojí vysoká představitelka EU pro zahraniční věci, která je zároveň místopředsedkyní Komise. Její role v evropském sousedství není jasná,¹²⁶ spolupracuje v této oblasti s Komisí.

Mimo EEAS a zcela pod kontrolou Komise nadále zůstává Generální ředitelství pro rozšíření. Nad ním stojí komisař pro rozšíření, do jehož portfolia byla nově přidána i ENP. V současné situaci v případě neshod ohledně ENP mezi komisařem pro rozšíření a vysokou představitelkou EU pro zahraniční věci by měl mít rozhodující slovo předseda Komise.¹²⁷ Závěr, že „EU v regionu mluví příliš mnoha hlasy“,¹²⁸ je tedy jednoznačně oprávněný.

¹²³ BOONSTRA, Jos – SHAPOVALOVA, Natalia: c. d., s. 8.

¹²⁴ SCHAFFER, Sebastian – TOLKSDORF, Dominik (eds.): *The EU member states and the Eastern Neighbourhood - From composite to consistent EU foreign policy?* C.A.P., 8/2009, s. 25.

¹²⁵ European External Action Service.

¹²⁶ WHITMAN, Richard G. – JUNCOS, Ana E.: *Relations with the Wider Europe*. Journal of Common Market Studies, Annual Review, 2010, s. 184.

¹²⁷ CHARLEMAGNE: *Too many cooks*. Economist.com, 17. 12. 2009. http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=15127624 (17. 2. 2011)

¹²⁸ BOONSTRA, Jos – SHAPOVALOVA, Natalia: c. d., s. 9.

2.4 Teoretická otázka rozšíření

Rozšiřování je nejsilnější nástroj zahraniční politiky EU.¹²⁹ „Když se Unie skládala z původních šesti členů, bylo těžké považovat tuto skupinu za reprezentanta ‘skutečné’ Evropy.“¹³⁰ Toto tvrzení už nyní tolik neplatí a zůstat mimo EU může být pro některé země frustrující. Hiski Haukkala uvádí, že dosud byla evropská integrace z geografického hlediska projektem s otevřeným koncem, což je zdrojem legitimacy a stability EU v jejím bezprostředním sousedství.¹³¹

V Maastrichtské smlouvě je z hlediska členství klíčový vágně formulovaný článek 49, který umožňuje každé evropské zemi respektující výše zmíněné principy EU, citované zde v první kapitole, požádat o členství.¹³² Na rozdíl od jiných světových stran, východní hranice Evropy je geograficky nejednoznačná,¹³³ což EU přináší nemalé výzvy.

Ani jeden z dokumentů, které Komise později vypracovala k ENP, se k rozšíření přímo nevyjadřuje.¹³⁴ „Jakékoliv rozhodnutí o další expanzi EU vyžaduje debatu o konečných geografických limitech Unie.“¹³⁵ Tato debata stále probíhá a ENP je právě důkazem jejího nejednoznačného vyústění.

¹²⁹ WHITMAN, Richard G. – JUNCOS, Ana E.: *European Union's Relations with the Wider Europe*. Journal of Common Market Studies, Annual Review, 2009, s. 210.

¹³⁰ HEIKKILA, Thomas (ed.): *Europe 2050. Challenges of the Future, Heritage of the Past*. Helsinki 2006, s. 132.

¹³¹ HAUKKALA, Hiski: *A Normative Power or a Normative Hegemon? The EU and its European Neighbourhood Policy*. EUSA, 10th Biennial Conference in Montreal, 2007, s. 9.

¹³² *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*, s. 58.

¹³³ CLASSIQUES, Hachette – LESSEPS, Bartheleny de (eds.): *Dějiny Evropy*. Praha 1995, s. 10.

¹³⁴ THIM, Michal: *Východní partnerství: světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie?* Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 4.

¹³⁵ *Wider Europe – Neighbourhood*, s. 5.

Pozdější zahrnutí neevropských, jižních, států do ENP bylo náznakem, že ENP nemá být vnímána jako čekací stanice na rozšiřování.¹³⁶ Na druhou stranu, právě vynechání Ruska z ENP naopak ze všech východních členů potenciální členy EU dělá.¹³⁷ Závěry Evropské rady uvádí: „*Práce v rámci EaP bude pokračovat bez zaujatosti vůči aspiracím jednotlivých zúčastněných zemí ohledně jejich budoucího vztahu s EU.*“¹³⁸

EU však vyjadřuje pouze zájem na „*stále těsnějším*“ [*increasingly close*]¹³⁹ vztahu s východními sousedy. To souvisí s tím, že EU trpí únavou z rozšiřování¹⁴⁰ a klade si otázky ohledně své absorpční kapacity. Již v konceptu *Wider Europe* bylo odmítání členství vyjádřeno souslovím, že se zúčastněnými zeměmi je možné sdílet „*všechno kromě institucí.*“¹⁴¹ Dokument *Wider Europe* zdůrazňuje nutnost vyhnout se směrem na východ EU novým dělicím liniím, zatímco v případě balkánských zemí již potvrzuje jejich evropskou [myšleno unijní] perspektivu.¹⁴²

V souvislosti s teoretickým rámcem se dostáváme znovu k výše uvedené konstruktivistické logice vhodnosti. Podle této logiky váhavé státy postupně začínají souhlasit s dalším rozšířením EU, protože se chtějí přizpůsobit normám, které v ní panují, a nikoho nediskriminovat. Pokud státy mimo EU splní normy pro vstup, má EU „*morální povinnost*“ rozšířit do nich svou stabilitu.¹⁴³ Opět toto je v rozporu s racionalistickou logikou, kdy

¹³⁶ BALFOUR, Rosa – MISSIROLI, Antonio: c. d., s. 15.

¹³⁷ SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): *Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russia and the European Union*. Palgrave Macmillan 2008, s. 203.

¹³⁸ *Presidency Conclusions. Brussels European Council 19/20 March 2009*, s. 19.

¹³⁹ Tamtéž, s. 18.

¹⁴⁰ LAPCZYNSKI, Marcin: c. d., s. 146.

¹⁴¹ „Sharing everything with the Union but institutions.“ Romano Prodi: *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*.

¹⁴² *Wider Europe – Neighbourhood*, s. 4.

¹⁴³ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 28.

by státy především uvažovaly, zda se jim rozšíření vyplatí. „*Identita EU ukládá členským státům politiku otevřenosti směrem k podobným evropským státům, i kdyby z materiálního hlediska preferovaly něco jiného.*“¹⁴⁴

¹⁴⁴ HANSEN, Flemming S.: *The EU and Ukraine: Rhetorical Entrapment?* European Security, 2006, 2, s. 119.

3. UKRAJINA a EU

Ukrajina sdílela společnou historii s Ruskem a dalšími státy Sovětského svazu po většinu dvacátého století, nezávislost vyhlásila v roce 1991. Na rozdíl od střední Evropy nemá Ukrajina demokratickou tradici, na které by po pádu komunismu mohla stavět, ani tradici tržní ekonomiky. V neposlední řadě jí chybí tradice moderního nezávislého státu a samostatného politického rozhodování, protože dřívější rozhodování probíhalo v Moskvě. S pádem Sovětského svazu pro ni skončilo dělení světa na jasně dané spojence a nepřátele. V celé východní Evropě tehdy začala být aktuální otázka sebeurčení.¹⁴⁵

Ukrajina je největší evropskou zemí. Z tohoto pohledu má značnou geopolitickou váhu a je zásadní pro stabilitu Evropy. Dá se říci, že hra o Ukrajinu je jednou z nejvýznamnějších her na geopolitickém poli od skončení Studené války.¹⁴⁶ Země má evropské i euroasijské dědictví vyjádřené přidruženým členstvím ve Společenství nezávislých států.

Jedním ze základních rysů a problémů Ukrajiny je existující linie mezi její západní a východní částí. Ukrajina občas připomíná „*dvě různé země, které jsou spolu ve válečném stavu.*“¹⁴⁷ Západ země je více evropský, východ je hodně rusifikovaný a více industriální.¹⁴⁸ Západ země se snaží setřást ze sebe sovětské dědictví a je více národně až nacionalisticky orientovaný, jeho obyvatelé mluví ukrajinsky, zatímco na východě mluví značná část obyvatelstva rusky. Hlavní město Kyjev patří ještě k západní části, ovšem protiruské postoje jsou zde slabší než v nejzápadnějších

¹⁴⁵ NYE, Joseph S.: *Understanding International Conflicts*. Longman 2007, s. 168.

¹⁴⁶ *Ukrajina – kam se vydá s novým prezidentem?* Seminář 4. 3. 2010. Fontes Rerum 2010, s. 24.

¹⁴⁷ *Východ Ukrajiny slavil, západ zuřil*. Lidové noviny, 10. 5. 2011, s. 6.

¹⁴⁸ ŠLACHTA, Mojmir: *Ohniska napětí ve světě*. Praha 2007, s. 41.

výspách země.¹⁴⁹ Z náboženského hlediska jsou obě části země pravoslavné, byť jiným způsobem.

Tento rozdíl mezi jednotlivými částmi by sám o sobě byl problémem v každé zemi, na Ukrajině je ještě zvýrazněn tím, že jí probíhá dělicí linie mezi příslušníky různých civilizací, jak uvádí autor knihy *Střet civilizací* Samuel Huntington. Zlomová linie mezi civilizací ruskou pravoslavnou a civilizací západní by mohla v extrémním scénáři vést i k rozpadu státu.¹⁵⁰

3.1 Vývoj před vznikem ENP

Za vlády prvního ukrajinského prezidenta Leonida Kravčuka v letech 1991 až 1994 si země teprve budovala nezávislou mezinárodní identitu. Zpočátku se o evropeizaci Ukrajiny nedalo hovořit a bylo by mylné tvrdit, že Ukrajina měla vzápětí po pádu komunismu zájem o členství v EU tak jako státy střední Evropy a Pobaltí. V letech 1993 až 1994 naopak probíhala debata o neutralitě, nezávislosti na Rusku i západních organizacích.¹⁵¹ Ukrajina se v této době soustředila především na svou bezpečnost.¹⁵²

V souvislosti s teoretickým rámcem připomeňme, že postkomunistické státy jsou často otevřenější evropeizaci než státy členské, ovšem na Ukrajině došlo k prodlevě několika let, kdy byla evropeizací nedotčena a nejevila o ni zájem. „*S ohledem na uplynulý čas od pádu komunismu postsovětské politické a administrativní struktury, instituce a praktiky měly delší dobu na to se usadit, navzdory jejich vytrvalé neefektivnosti.*“¹⁵³

¹⁴⁹ HUNTINGTON, Samuel: *Střet civilizací*. Praha 2001, s. 193.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 192.

¹⁵¹ CHECKEL, Jeffrey T.: *Why Comply?*, s. 578.

¹⁵² Podepsala jako první postsovětská země Partnerství pro mír s NATO v roce 1994.

¹⁵³ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 18.

Po Kravčukově vládě následovalo desetileté období vlády Leonida Kučmy, který byl prezidentem v letech 1994 až 2004. Za jeho vlády začaly vztahy s EU nabývat na významu, podnikl „*nejsilnější kroky k institucionalizaci vztahů s Evropou*.“¹⁵⁴ Od konce 90. let dávala Ukrajina již pravidelně najevo zájem o členství v EU¹⁵⁵ a v tomto ohledu byla mezi postsovětskými státy první.

Přehled podle prezidentských administrativ a nikoliv vlád neuvádíme svévolně, „*prezidentství bylo zdrojem proevropských deklarací na Ukrajině*.“¹⁵⁶ Problém je, že politická situace na Ukrajině a skutečné kroky byly s proklamovanou proevropskou politikou v rozporu. Kučmův režim byl semi-autoritativní,¹⁵⁷ u moci byly stále exkomunistické elity a ovládaly klíčové posty ekonomiky a politiky. V politickém systému prezidentská administrativa zastíňovala jiné složky moci a zabraňovala systému efektivní kontroly moci systémem brzd a protivah.¹⁵⁸ Ukrajině více než politické strany s programem vládla elita oligarchů, kteří „*nejsou zvyklí vydělávat peníze v zákony vázané tržní ekonomice*.“¹⁵⁹ Byly falšovány volby, aby vedly k příznivému složení jednokomorového parlamentu, a omezena svoboda médií.

K otázce existujících politických stran je třeba zdůraznit, že žádná z nich, ani komunisté s jasnou zahraniční orientací na Rusko, nenamítali nic proti deklarovanému cíli členství Ukrajiny v EU. K. Wolczuk tento fakt udává za příklad projevu logiky vhodnosti, kdy volby aktérů jsou určovány jejich identitou.¹⁶⁰ Evropská volba a Kučmův aktivismus v zahraniční politice však

¹⁵⁴ SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): c. d., s. 46.

¹⁵⁵ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 6.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁵⁷ YOUNGS, Richard: c. d., 903.

¹⁵⁸ „Checks and balances.“

¹⁵⁹ MOLCHANOV, Mikhail: *Ukraine and the European Union: a perennial neighbour?* Journal of European Integration, 2004, 4, s. 454.

jak částečně zaplňovala ideologickou prázdnotu po pádu komunismu, tak sloužila k legitimizaci režimu a měla kompenzovat úpadek a nedostatek reformy v domácí politice,¹⁶¹ a stejně tak byla pokusem o vymezení se vůči Rusku.

Ukrajina se v dovolávání se cesty do EU opírala o svou velikost a geopolitickou důležitost; jeden z nejvíce proevropských politiků v zemi, ministr zahraničí Borys Tarasjuk, zdůrazňoval, že Ukrajina leží ve „*středu Evropy*.“¹⁶² Taras Kuzio přitom upozorňuje na zarážející naivitu i mezi ukrajinskými elitami v otázce složitosti přístupových mechanismů EU.¹⁶³ „*Ukrajina usilovala o integraci do EU bez evropeizace.*“¹⁶⁴

S Kučmovou vládou je pevně spjat pojem tzv. multi-vektorové zahraniční politiky balancující mezi orientací na EU a na Rusko.¹⁶⁵ Prezident chtěl ze země udělat most mezi Západem a Východem¹⁶⁶ a především ve svém druhém volebním období „*povýšil pěstování dvojznačnosti v těchto záležitostech na vysoké umění.*“¹⁶⁷ V roce 1997 podepsal Smlouvu o partnerství a spolupráci s Ruskem a v roce 1998 vydal *Strategii ukrajinské integrace do Evropské unie*. V roce 2003 vstoupila země do Jednotného ekonomického prostoru zemí bývalého Sovětského svazu,¹⁶⁸ který Rusko chápe jako krok k postupné hlubší ekonomické

¹⁶⁰ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 11.

¹⁶¹ MOLCHANOV, Mikhail: c. d., s. 452.

¹⁶² MÁŠA, Pavel: *Evropská samozřejmost sebestředné Ukrajiny*. Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 16.

¹⁶³ KUZIO, Taras: *EU and Ukraine. A turning point in 2004?* The European Union Institute for Security Studies, Paris 2003, s. 7.

¹⁶⁴ SHUMYLO, Olga: *Diskuze o perspektivách Ukrajiny na vstup do EU*. Mezinárodní centrum pro politické vědy v Kyjevě. <http://www.europeum.org/doc/pdf/863.pdf> (23. 3. 2011), s. 3.

¹⁶⁵ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 135.

¹⁶⁶ BOJKO, Olexandr – GONĚC, Vladimír: *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno 1997, s. 249.

¹⁶⁷ „Raised the cultivation of ambiguity in these matters to high art.“ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 132.

integraci a jehož cílem je vytvořit prostor s volným pohybem osob, zboží, služeb a kapitálu a výhledově i měnovou unií.¹⁶⁹ „*Rusko se snaží hrát roli zřetelné regionální velmoci horlivě nabídnout svým sousedům alternativní, nezápadní ekonomické a vojenské instituce.*“¹⁷⁰

Tento krok vstupu přitom byl zřejmě nekompatibilní s pozdějším *Akčním plánem* mezi Ukrajinou a EU.¹⁷¹ Členstvím v této organizaci by Ukrajina nemohla vstoupit do Světové obchodní organizace (dále jen WTO) nebo do EU, a pokud ano, jedině společně s Ruskem.¹⁷²

Obtížné odpoutávání se od Ruska nebylo dáno jen historickými vazbami, ale ekonomickou realitou. Struktura ukrajinské ekonomiky byla z moderního hlediska zcela nevyhovující, byla dlouho vytvářena podle požadavků Sovětského svazu a jeho orientace na těžký průmysl. Ukrajina se dříve orientovala na zpracování surovin, které levně kupovala od Ruska, a tento trend znevažoval její samostatnost. „*Nelze od někoho levně kupovat suroviny a prodávat je dál. A současně být politickým oponentem tohoto hráče.*“¹⁷³

Na platformě vztahů Ukrajina-EU byl politický dialog odstartován a institucionalizován, když země jako první z postsovětských států podepsala v roce 1994 *Dohodu o partnerství a spolupráci*.¹⁷⁴ Ta neobsahovala formální

¹⁶⁸ Prostor Ruska, Běloruska, Kazachstánu a Ukrajiny.

¹⁶⁹ HODAČ, Jan – STREJČEK, Petr: *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno 2008, s. 113.

¹⁷⁰ TORBAKOV, Igor – KONONENKO, Vadim: „*Can't Buy Me Love.*“ Briefing Paper. The Finnish Institute of International Affairs, 4. 9. 2009, s. 4.

¹⁷¹ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 134.

¹⁷² SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): c. d., s. 164.

¹⁷³ *Ukrajina – kam se vydá s novým prezidentem?*, s. 19.

¹⁷⁴ *PCA, Partnership and Cooperation Agreement*. Byly používány pro země bývalého SSSR. PCA byla ratifikována všemi členskými státy až po čtyřech letech v roce 1998. Pro úplnost můžeme připomenout ještě *Společnou strategii*, kterou do SZBP zavedla Amsterodamská smlouva. *Společná strategie* byla pro Ukrajinu vydána v roce 1999, ale o pouhé dva roky později ji sám tehdejší vysoký představitel pro SZBP Javier Solana kritizoval jako nepoužitelný nástroj zahraniční politiky, protože neobsahuje žádné detailně zpracované návrhy.

závazky a měla více poradní, ceremoniální charakter, navíc bezpodmínečný, tudíž nevedla k nastartování reforem. Obsahovala však vizi volného obchodu.¹⁷⁵

V rovině prohlášení na straně EU „ustavičné změny názorů odrážely nedostatek jakékoliv konzistentní strategie směrem k Ukrajině.“¹⁷⁶ R. Prodi v roce 2003 uvedl: „Fakt, že Ukrajinci nebo Arméni se cítí Evropany, pro mě nic neznamena,“ zatímco tehdejší komisař pro rozšíření Günter Verheugen v témže roce prohlásil, že „v dlouhodobém hledisku dveře nemohou zůstat zavřené.“¹⁷⁷ V následujícím roce R. Prodi členství vyloučil s tím, že „Ukrajina má tak velkou šanci připojit se k EU jako Nový Zéland.“¹⁷⁸

3.2 První fáze ENP

Odstartování ENP spadá do konce období Kučmovy vlády. „Ukrajina vnímala tuto iniciativu s chladem a nedůvěrou“¹⁷⁹ právě z důvodu zahrnutí neevropských států do jejího rámce. Prvním důležitým krokem v jejím rámci ve vztazích mezi Ukrajinou a EU bylo vyjednávání o *Akčním plánu*, které probíhalo v roce 2004. Kučma zpočátku hrozil odmítnutím *Akčního plánu*, pokud v něm nebude příslib otevřených dveří pro členství v EU.¹⁸⁰

Jelikož *Akčním plánem* (dále jen AP), přijatým oběma stranami na začátku roku 2005, začala nová éra vztahů, je třeba se věnovat jeho obsahu, požadavkům a jejich plnění. V první řadě je však třeba uvést, že přijímání dokumentu se časově překrývalo s významnou vnitropolitickou

¹⁷⁵ SHUMYLO, Olga: c. d., s. 3.

¹⁷⁶ SVYETLOV, Olexandr: *Ukraine's 'Return to Europe': Path Dependence as a Source of Mutual Elite Misunderstanding*. Perspectives on European Politics and Society, 2007, 4, s. 537.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 536.

¹⁷⁸ TOCCI, Nathalie: c. d., s. 28.

¹⁷⁹ WOJNA, Beata – GNIAZDOWSKI, Mateusz: c. d., s. 67.

¹⁸⁰ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 135.

změnou na Ukrajině, a dokument tak ještě před oficiálním přijetím oběma stranami byl přijímán s nevolí. Ukrajinské ministerstvo zahraničí vydalo prohlášení s tvrzením, že „*schválený Akční plán odráží pouze úroveň vztahů Ukrajiny a EU, kterou jsme mohli dosáhnout před prezidentskými volbami v roce 2004.*“¹⁸¹

Prezidentské volby v závěru roku 2004, respektive jejich opakované druhé kolo z důvodu falšování výsledků předchozích kol, představovaly na Ukrajině příchod občanské společnosti,¹⁸² která umožnila tzv. Oranžovou revoluci.¹⁸³ Ta se měla stát rozhodujícím bodem v evropské orientaci Ukrajiny, jelikož vynesla k moci západně orientované reformátory. Vítěz prezidentských voleb Viktor Juščenko se stal prvním nekomunistickým prezidentem země. Po Oranžové revoluci se zdálo, že Ukrajina může mít mnohem jistěji a přesvědčivěji namířeno do EU. Evropský parlament (dále jen EP) vydal v reakci na revoluci nezávaznou rezoluci požadující „*pro zemi jasnou evropskou perspektivu.*“¹⁸⁴

K. Wolczuk před těmito volbami správně předvíдалa, že volba reformního prezidenta by byla podmínka nutná, nikoliv postačující, k provádění reforem v zemi.¹⁸⁵ Již v teoretickém rámci evropeizace jsme uvedli potřebu aktéra, který na evropeizační tlak zareaguje a změnu na domácí úrovni navodí. V. Juščenko vyhlásil evropskou integraci jako strategickou prioritu a ještě v průběhu revoluce vyhlásil čtyřbodový plán,

¹⁸¹ *Ukraine presses for deeper ties after crisis.* Euobserver, 15. 12. 2004. <http://euobserver.com/9/18004> (8. 6. 2011)

¹⁸² SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): c. d., s. 158.

¹⁸³ Oranžová byla volební barva vítězných sil. Jednalo se o první svobodné volby od roku 1994.

¹⁸⁴ *European Parliament resolution on the results of the Ukraine elections.* 13. 1. 2005. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2005-0009+0+DOC+PDF+V0//EN> (7. 6. 2011), s. 4.

¹⁸⁵ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 5.

který spočíval v uznání Ukrajiny jako tržní ekonomiky, vstupu do WTO, asociační dohodě s EU a později v plném členství.¹⁸⁶

V projevu v EP na začátku roku 2005 uvedl: „*Evropská integrace je jediná cesta pro Ukrajinu. Je čas pro víc než slova, čas rozvíjet demokracii, vládu zákona, svobodu médií a vypořádat se s korupcí. Nesmíme ztratit tuto jedinečnou příležitost přivést EU a Ukrajinu blíže.*“¹⁸⁷ V. Juščenko po svém zvolení začal podnikat praktické kroky k tomu cíli, kupříkladu omezil zapojení Ukrajiny do zmíněného Jednotného ekonomického prostoru na zónu volného obchodu, a nasměroval Ukrajinu do západních struktur.

3.2.1 Realizace Akčního plánu

AP obsahoval návrh spolupráce na příští tři roky. Co se týče ambicí na členství, v dokumentu EU pouze „*uznává ukrajinské evropské aspirace a vítá evropskou volbu.*“¹⁸⁸ Mezi hlavními prioritami jsou uvedeny požadavky EU na „*posílení stability a efektivity institucí garantující demokracii a vládu zákona,*“¹⁸⁹ demokratické konání voleb, vstup Ukrajiny do WTO, nezávislé soudnictví a řada dalších oblastí, přičemž největší důraz je kladen na podporu demokracie.

Na tomto místě je třeba uvést, že někteří autoři používají pojem zdola nahoru [*bottom up*] v jiné souvislosti než v teoretickém rámci evropeizace, a sice jako podporu demokracie, která se nesoustředí na elity, ale na občanskou společnost, a tento vliv EU má na Ukrajině silnou podporu.¹⁹⁰

¹⁸⁶ *EU urged to accept Ukraine as member.* Euobserver.com, 13.12.2004.
<http://euobserver.com/9/17977> (8. 6. 2011)

¹⁸⁷ Cit. SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): c. d., s. 215.

¹⁸⁸ *EU/Ukraine Action Plan.* 21. 2. 2005.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf (8. 6. 2011), s. 2. Richard Youngs tento fakt glosuje jako mistrovskou ukázkou nejasnosti, „a master class of opacity.“ YOUNGS, Richard: „*A door neither closed nor open*“: *EU policy towards Ukraine during and since the Orange Revolution.* International Politics, 2009, 4, s. 368.

¹⁸⁹ *EU/Ukraine Action Plan*, s. 3 an.

V době implementace AP bylo však toto působení ještě nedocenené a EU se soustředila příliš na prosazování demokracie shora dolů [*top down*], které ovšem mělo omezený efekt a hmatatelné výsledky přineslo tehdy, pokud EU mohla nabídnout okamžitou odměnu.

Až spolupráce v rámci ENP vnesla do vztahů Ukrajiny a EU „*mírnou podmíněnost*“,¹⁹¹ jejíž podstata spočívala v ekonomické spolupráci výměnou za politické reformy. Status tržní ekonomiky udělila EU Ukrajině 2005 za to, že druhé kolo prezidentských voleb roku 2004 proběhlo demokraticky.¹⁹² Spravedlivé parlamentní volby v letech 2006 a 2007 byly odměněny pomocí Ukrajině, aby získala členství ve WTO, k čemuž došlo v roce 2008.

Kyjevský think-tank *Razumkov Centre* v témže roce 2008 vydal report, kde se autoři věnovali vyhodnocení AP v letech 2005-2007 a tomu, jaký pokrok Ukrajina udělala ve svém přijímání evropských standardů. Z obsahu je patrný spíše skepticismus. Report uvádí, že 224 z 227 vládních opatření ve sledovaném období sice bylo v souladu s obsahem AP,¹⁹³ ovšem jen 11 priorit ze 73 uvedených v AP, tedy jen 15 procent, bylo naplněno, a zbývajících 85 procent nebylo dokončeno.¹⁹⁴ Nejvíce kritizovanou dimenzí je právě podpora demokracie a vlády zákona, kde Ukrajina udělala nejmenší pokrok. Vláda zákona a systém brzd a protivah v politickém systému nebyly dostatečně nastoleny, jelikož za ně nebyla nabídnuta žádná hmatatelná odměna ze strany EU ani trest v případě jejich nenastolení.¹⁹⁵

¹⁹⁰ GAWRICH, Andrea a kol.: c. d., s. 1221. MELNYKOVSKA, Inna – SCHWEICKERT, Rainer: *Bottom-up or top-down: what drives the convergence of Ukraine's institutions towards European standards?* Southeast European and Black Sea Studies, 2008, 4, s. 445.

¹⁹¹ SHUMYLO, Olga: c. d., s. 4.

¹⁹² GAWRICH, Andrea a kol.: c. d., s. 1222.

¹⁹³ Razumkov Centre: *National Security and Defence: Ukraine-EU Action Plan*. 6/2008. http://www.uceps.org/eng/files/category_journal/NSD100_eng.pdf (6. 6. 2011), s. 2.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ GAWRICH, Andrea a kol.: c. d., s. 1219.

V roce 2008 vydala také Komise evaluaci plnění AP *Joint Evaluation Report on EU-Ukraine Action Plan*. Dokument uvádí pokrok v implementaci, přičemž mezi hlavními úspěchy pouze zdůrazňuje, že byl zintenzivněn politický dialog mezi Ukrajinou a EU pořádáním pravidelných setkání. V oblasti vlády zákona¹⁹⁶ dokument znovu zdůrazňuje, že zmíněné parlamentní volby podle mezinárodních pozorovatelů proběhly v otevřeném a soutěživém prostředí, kriticky však uvádí, že „ústavní reforma k ustavení potřebného systému brzd a protivah mezi hlavními státními institucemi zůstává klíčovou prioritou pro Ukrajinu.(...) Reforma soudnictví (...) k zajištění jeho nezávislosti, nestrannosti a efektivity zůstává klíčovou prioritou pro Ukrajinu,“¹⁹⁷ jinými slovy že Ukrajina v těchto oblastech od revoluce nepokročila.

V ekonomické oblasti zaznamenal dokument nárůst vzájemného obchodu a zmiňuje do budoucna vytváření zóny volného obchodu, aniž by udával konkrétní datum. Zdůraznil dosažení statutu tržní ekonomiky a vstup Ukrajiny do WTO, který je pro vytvoření zóny volného obchodu nutnou podmínkou.¹⁹⁸

Někteří autoři kriticky komentují, že „Akční plán poskytuje možnosti spíše než konkrétní mechanismy a výhody,“¹⁹⁹ případně je „o málo více než seznamem dobrých úmyslů.“²⁰⁰ V ekonomické sféře AP hovořil o „postupném odstranění všech restrikcí na import a export(...), postupné

¹⁹⁶ Detailní právní náležitosti konceptu vlády zákona viz. ARNOLD, Rainer – KARPOVA, Kateryna: *The ENP and the Promotion of the Rule of Law in Neighbouring Countries: the Case of Ukraine*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 37-43.

¹⁹⁷ *Joint Evaluation Report. EU-Ukraine Action Plan*. 2008.
http://www.eeas.europa.eu/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf (8. 6. 2011), s. 2.

¹⁹⁸ DURA, George: *The EU and its Member States. Pursuing Diverse Interests in the CIS Region*. Warsaw 2008, s. 45.

¹⁹⁹ MELNYKOVSKA, Inna – SCHWEICKERT, Rainer: c. d., s. 463.

²⁰⁰ NOWAK, Alojzy Z. – MILCZAREK, Dariusz: c. d., s. 75.

*liberalizaci obchodu.*²⁰¹ Nicméně, Ukrajina obchoduje především s těžkým průmyslem a zemědělskými produkty, což jsou pro EU „citlivé“ oblasti ovlivněné protekcionismem a EU je do budoucí dlouho plánované dohody o volném obchodu pravděpodobně nezařadí.²⁰² Zatím pokračoval ruský cenový dumping a „*Rusko chtělo ukrajinskému prezidentovi Juščenkovi naznačit, že jeho politika má k samostatnosti ještě velmi daleko.*“²⁰³

Jestliže EU nějaký čas po Oranžové revoluci mohla být pod tlakem nabídnout Ukrajině za její pokroky víc než rámec ENP a jasnější perspektivu, tato situace dlouho nevydržela a EU se k žádnému razantnímu sblížení s Ukrajinou neodhodlala. Změnu vlády v roce 2004 přitom EU přivítala.²⁰⁴

Vývoj analyzuje Richard Youngs, když sjednocení států a institucí EU na podporu demokratických voleb udává za přesvědčivou ukázkou normativní pasti zmíněné v teoretickém rámci. „*Co bylo považováno za vhodné chování, bylo způsobeno závazky EU k demokracii. Institucionální prostředí EU působilo ve prospěch unifikované podpory členských států ukrajinské demokratické tranzici.*“²⁰⁵

Doplňme ještě výrok nového předsedy Komise José Manuela Barrosa z roku 2005: „*Naše dveře zůstávají otevřené. Budoucnost Ukrajiny leží v Evropě.*“²⁰⁶ Názor nového předsedy Komise však opět zrelativizovala jiná členka téže instituce, B. F. Waldner, s tím, že otázka členství nás odvádí od skutečného problému, kterým je reforma.²⁰⁷

²⁰¹ EU/Ukraine Action Plan, s. 15-16.

²⁰² MELNYKOVSKA, Inna – SCHWEICKERT, Rainer: c. d., s. 461.

²⁰³ HODAČ, Jan – STREJČEK, Petr: c. d., s. 127.

²⁰⁴ Benita Ferrero-Waldner: *The EU and Ukraine – what lies beyond the Horizont?* Projev. 26. 4. 2005. EastWest Institute, s. 2.

²⁰⁵ YOUNGS, Richard: „A door neither closed nor open,“ s. 365.

²⁰⁶ HANSEN, Flemming S.: c. d., s. 124.

²⁰⁷ „Membership distracts us from the real issue.“ Benita Ferrero-Waldner: *The EU and Ukraine – what lies beyond the Horizont?*, s. 5.

Pozdější nezdar v implementaci reformy přímo souvisí s nestabilní politikou situací, která nastala krátce po Oranžové revoluci. „*Především, co se týče opatření spojených s přijetím standardních zákonů, hlavní důvod pro jejich neimplementaci pramení z (...) pozastavení práce parlamentu a následné změny ve vedení vlády po parlamentních volbách a formování nové koalice.*“²⁰⁸

Již několik měsíců po Oranžové revoluci se projevila osobní rivalita a přetrvávající personalistické pojetí politiky, V. Juščenko svou bývalou spojenkyni Julii Tymošenkovou odvolal z premiérské funkce a svým způsobem revoluce skončila v roce 2006 po parlamentních volbách, po kterých byl jmenován premiérem bývalý Juščenkův prezidentský rival podporovaný tehdy východními regiony Viktor Janukovyč.²⁰⁹ „*Věřili jste EU a ta vás zklamala,*“²¹⁰ zdůraznil Janukovyč ukrajinským voličům.

V. Juščenko nakonec rozpustil parlament a v letech 2007 a 2008 prošla země politickou krizí, kdy souboj Juščenka a Janukovyče obcházel parlament i soudní systém a nadále bránil demokratické konsolidaci země a posílení demokratických institucí, zatímco politické elity ztrácely důvěru. „*Agenda pro další demokratizační reformy na Ukrajině zůstala rozsáhlá a za poslední tři roky nezměněná.*“²¹¹

Přesto je důležité zdůraznit, že „*s ohledem na zahraniční politiku se orientace Ukrajiny změnila. Stále populární nálepky prozápadního oranžového a proruského modrého bloku jsou zavádějící. (...) I když Janukovyč se evidentně snaží zachovat si podporu Moskvy, na volebních plakátech se usmívá s José Manuelem Barrosem.*“²¹²

²⁰⁸ Razumkov Centre: *National Security and Defence: Ukraine-EU Action Plan*, s. 2.

²⁰⁹ Pro detaily vývoje viz. KUZIO, Taras: *The Orange Revolution at the Crossroads*. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, 2006, 4, s. 477 – 495.

²¹⁰ YOUNGS, Richard: „*A door neither closed nor open,*“ s. 369.

²¹¹ SHAPOVALOVA, Natalia: *The New Enhanced Agreement Between The European Union and Ukraine: Will It Further Democratic Consolidation?* FRIDE 2008, s. 6.

²¹² JARABIK, Balazs: *Ukraine's Election: Post-Orange Blue(s)*. FRIDE 2007, s. 5.

3.3 Druhá fáze ENP

Do druhé fáze ENP můžeme lokalizovat start EaP, časově sem spadá i výměna na postu prezidenta země. Ukrajina odmítá vidět v projektu EaP alternativu členství²¹³ a nevidí v něm pro sebe žádnou přidanou hodnotu.²¹⁴ Nutno zdůraznit, že to není nijak překvapivé. V druhé kapitole jsme uvedli, že EaP sice formálně odděluje východní Evropu od zemí Středomoří, ovšem jeho jádrem mají být nové asociační dohody zahrnující zónu volného obchodu, a ambice na tyto dohody si Ukrajina činila již před startem projektu.

Již *Dohoda o partnerství a spolupráci* obsahovala záměr volného obchodu, o asociační dohodě Ukrajina s EU vyjednává již od roku 2007. V průběhu vyjednávání této dohody v roce 2009 uvedl nynější velvyslanec Ukrajiny při EU Konstantin Jelisejev, že „*Ukrajina prakticky opouští ENP*“²¹⁵ a míří k vyšší formě vztahů s EU.

V. Juščenko chtěl získat pro Ukrajinu v rámci EaP výsadní postavení,²¹⁶ nic takového však formálně neexistuje. Neformálně, dohoda s Ukrajinou v rámci EaP má být modelem pro budoucí dohody se sousedními zeměmi, protože má jít o novou generaci asociačních smluv,²¹⁷ a novou bázi pro konvergenci. Jedná se o ní již několik let a za dvou prezidentů. Na rozdíl od AP, který byl politickým dokumentem, tato dohoda bude právně závazná a bude mít posílený systém monitoringu. Dohoda

²¹³ MOCANU, Oana: *The Eastern partnership: a premise for an enhanced EU-Eastern neighbours relationship cooperation*. Romanian Journal of European Affairs, 2009, 4, s. 54.

²¹⁴ SCHAFFER, Sebastian – TOLKSDORF, Dominik: *The Eastern Partnership – “ENP plus” for Europe’s Eastern neighbors*. C.A.P., 4/2009, s. 1.

²¹⁵ SCHAFFER, Sebastian – TOLKSDORF, Dominik (eds.): *The EU member states and the Eastern Neighbourhood - From composite to consistent EU foreign policy?*, s. 26.

²¹⁶ MÁŠA, Pavel: c. d., s. 16.

²¹⁷ LANG, Kai-Olaf: *Víc než jenom Rusko: Německo a evropská východní politika*. Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 10.

měla být už dávno podepsána, kupříkladu do konce roku 2010.²¹⁸ Bývalý náměstek ministra zahraničí Olexandr Chalyi v roce 2010 přitom uvedl: „Pokud budeme bránit svoje zájmy, nebudeme tu dohodu mít ani za tři roky.“²¹⁹

Na tomto místě uvedme, že od začátku roku 2010 je prezidentem země V. Janukovyč.²²⁰ Někteří v době, kdy byl premiérem, charakterizovali jeho politický styl slovy „vstup do Evropské unie je daleko, žít se musí nyní“,²²¹ případně upozorňovali na jeho pragmatismus v kontrastu s větším nadšením pro západní orientaci v případě V. Jušenka. Pragmatismus však není možné chápat jako fatální změnu v zahraniční orientaci země. Vstup do EU nadále zůstává důležitým bodem ukrajinské agendy.²²² Od Oranžové revoluce Ukrajina žádnou politiku výrazně v rozporu s přibližováním k EU neprovozovala, což je nejlépe ilustrovatelné na příkladě obchodních vztahů s Ruskem.

V. Janukovyč po svém zvolení uvažoval o celní unii s Ruskem, jak líčil s nadějí především ruský tisk.²²³ Rusko i nadále láká Ukrajinu do celní unie neslučitelné s asociační dohodou, do posílených ekonomických vztahů, které V. Juščenko po svém zvolení omezil, a nabízí za to nižší ceny zemního plynu. V. Janukovyč se k nabídce však staví rezervovaně a

²¹⁸ Opakovaně Euractiv.cz, dále WHITMAN, Richard G. – JUNCOS, Ana E.: *Relations with the Wider Europe*, s. 197.

²¹⁹ Razumkov Centre: *National Security and Defence: Ukraine's foreign policy: gains, problems and prospects*. 2/2010.
http://www.uceps.org/eng/files/category_journal/NSD113_eng.pdf (15. 6. 2011), s. 20.

²²⁰ V jeho souboji s J. Tymošenkovou o prezidentské křeslo hrálo roli tradičně především geografické rozdělení.

²²¹ MÁŠA, Pavel: c. d., s. 17.

²²² BOONSTRA, Jos – SHAPOVALOVA, Natalia: c. d., s. 10.

²²³ *Ukrajina možná vstoupí do celní unie s Ruskem*. Euractiv.cz, 19. 2. 2010.
<http://www.euractiv.cz/ekonomika-a-euro/clanek/ukrajina-mozna-vstoupi-do-celni-unie-s-ruskem-007115> (15. 6. 2011)

odmítavě. „*Naše priorita je integrace do EU,*“ uvedl a členství Ukrajiny v celní unii v nedávné době odmítl.²²⁴

Co se týče ukrajinské situace, můžeme nadále hovořit o uplatňování politiky cukru a biče i z ruské strany, nebo především z ruské strany, jelikož svoje návrhy vůči Ukrajině artikuluje mnohem jasněji než EU. Ilustrujme to citátem přestavitele ruského plynového monopolu Gazprom: „*Pokud se politici rozhodnou ustavit těsnější ekonomické vztahy mezi našimi zeměmi, garantuje to nižší ceny plynu. Nicméně pokud se politici rozhodnou tyto vztahy přerušit, potom cena pro Ukrajinu bude stejná jako pro Německo. Opravdu tohle Ukrajina chce? Chci zdůraznit, že Rusko to nepotřebuje.*“²²⁵

Někteří autoři tak dochází k závěru, že Rusko může nabídnout východoevropskému regionu jenom peníze, ne strategickou vizi.²²⁶ K ruskému faktoru už jen dodejme, že v průběhu prezidentských voleb předcházejících Oranžové revoluci Rusko otevřeně podporovalo vítězství V. Janukovyče, zatímco představitelé EU se dopouštěli (sic) mediace mezi oběma kandidáty a naléhání na spravedlivé volby, přičemž v této situaci „*ruští komentátoři vyjadřovali pokračující pochybnosti nad právem západu vměšovat se do ukrajinských záležitostí a charakterizovali EU jako obrovský vír, který odpoutává od Ruska jeho sousedy a pomoc EU [charakterizovali] jako formu úplatkářství.*“²²⁷

Nicméně, opačně než v případě nabídky na celní unii se V. Janukovyč zachoval krátce po svém zvolení do úřadu, když souhlasil s prodloužením ruské vojenské přítomnosti na Krymu výměnou právě za nižší ceny plynu od Ruska.²²⁸ Tento krok přitom rozhodně nebyl výrazem

²²⁴ Yanukovych Drives Ukraine Toward EU as Russian Natural Gas Agreement Looms. Bloomberg, 25. 5. 2011. <http://www.bloomberg.com/news/2011-05-25/yanukovych-drives-ukraine-toward-eu-as-russian-gas-deal-looms.html> (15. 6. 2011)

²²⁵ Russia: Gazprom Hones Its Strategy On Ukraine. Radio Free Europe, Radio Liberty, 30. 5. 2007. <http://www.rferl.org/content/article/1076808.html> (22. 6. 2011)

²²⁶ TORBAKOV, Igor – KONONENKO, Vadim: c. d., s. 2.

²²⁷ DEBARDELEBEN, Joan (ed.): c. d., s. 137.

konsenzu na ukrajinské politické scéně a ohrozil jednotu nutnou k dosažení podstatných reforem. Různí se názory na to, zda šlo o primárně o důsledek akutní ekonomické krize Ukrajiny nebo Janukovyčova neskryvaného proruského postoje.²²⁹

Domníváme se, že Janukovyčova pragmatická linie vítězí, pokud její sledování není v přímém rozporu s možným vstupem do EU. Časová posloupnost výše zmíněných událostí nás vede k závěru, že považovat V. Janukovyče jednoduše za proruského je příliš zjednodušující a nevystihující realitu, jeho vyjednávání s EU pokračuje ke zjevné nelibosti Ruska.²³⁰ Dále, v ukrajinské politické mentalitě stále přetrvává netrpělivost a myšlenka, že vztah s EU má být na bázi odměňování za každý pokrok. K. Jelisejev si v minulém roce 2010 stěžoval, že Ukrajina nedostala odměnu za svobodné konání voleb v podobě plánu na zrušení víz.²³¹

K otázce politické situace a evropeizace ještě považujeme za nutné uvést, že současný premiér a lídr Janukovyčovy strany Mykola Azarov nemá ve své vládě ženy, protože ženy jsou podle něho nezpůsobilé pro vysoké politické funkce a „*provádění reforem není ženská záležitost*.“²³² Reakcí na tento názor byla obvinění z genderové diskriminace a my dodáváme, že je patrné, že některé ze zmíněných zásad EU citovaných v první kapitole, jako je rovnost žen a mužů, se na Ukrajině ještě nepodařilo

²²⁸ *Ruská flotila zůstane na Krymu a Ukrajinci ušetří za plyn.* Euractiv.cz, 22. 4. 2010. <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/ruska-flotila-zustane-na-krymu-a-ukrajinci-usetri-za-plyn-007403> (22. 6. 2011).

²²⁹ KUZIO, Taras: *Viktor Yanukovich's First 100 Days*. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, 2010, 3, s. 209 an.

²³⁰ *Due West: Ukraine Turns Gaze Back to Brussels.* Komentář. Ria Novosti, 22. 6. 2011. <http://en.rian.ru/columnists/20110622/164771277.html> (24. 6. 2011)

²³¹ *EU risks losing Ukraine, minister warns.* Euobserver.com, 28. 4. 2011. <http://euobserver.com/9/29960> (15. 6. 2011). Ohledně vízové otázky doplňme, že liberalizaci víz EU s Ukrajinou začala projednávat v roce 2008, tedy ještě před startem EaP. Na konci roku 2010 byl přijat Akční plán pro další liberalizaci, přičemž Ukrajina musí především splnit procedurální, technické, náležitosti, aby mohlo dojít k úplnému zrušení víz. Na druhé straně, Ukrajina zrušila vízovou povinnost pro občany EU v roce 2005.

²³² *Ukrainian women berate 'Neanderthal' PM for sexist remarks.* Guardian, 24. 3. 2010. <http://www.guardian.co.uk/world/2010/mar/24/ukraine-mykola-azarov-women> (17. 3. 2011)

nastolit ani na úrovni nejvyšší politiky (zde ve významu *politics*). Zároveň bychom závažnost výroku jednoho člena kabinetu zbytečně nepřeceňovali.

Vyjednávání o zóně volného obchodu mezi Ukrajinou a EU začala v roce 2008, když země vstoupila do WTO. EU již přitom je pro Ukrajinu hlavním obchodním partnerem.²³³ Jak vyplývá z poslední, zatím čtvrté, zprávy o pokroku ve vyjednávání, která byla vydána na konci minulého roku 2010, byly zatím provizorně uzavřeny čtyři kapitoly a „*bude třeba podstatné úsilí k nalezení vzájemně výhodných kompromisů.*“²³⁴ Problémové oblasti, na které zřejmě narážel výše citovaný politik jako na oblast národních zájmů, zahrnují dopravu, export obilí z Ukrajiny či ochranu obchodních značek.²³⁵

Od Ukrajiny se přitom očekává, že proces vytváření zóny volného obchodu povede ke „*stále těsnější integraci Ukrajiny do vnitřního trhu EU a současně k implementaci relevantních částí acquis.*“²³⁶ Nutnost přijímání *acquis* není běžnou součástí podmíněnosti ENP, naopak patří do podmíněnosti přístupové,²³⁷ a vracíme se tak k jednomu z nejkritizovanějších aspektů ENP. „*EU nedává Ukrajině tak štědrou pomoc a rady jako kandidátským zemím (...), i když se od Ukrajiny očekává, že provede z velké části ty samé reformy.*“²³⁸ Připomeňme výchozí fakt, že

²³³ Ve statistikách je EU o několik procent před Ruskem. *More statistics on Ukraine*. European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf (23. 6. 2011)

²³⁴ *4th Joint Progress Report – Negotiations on the EU-Ukraine Association Agreement*. 8. 11. 2010. http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/joint_progress_report4_association_en.pdf (16. 6. 2010), s. 3.

²³⁵ [Comment] *EU-Ukraine pact: limits to compromise*. Euobserver.com, 29. 3. 2011. <http://euobserver.com/24/32085> (9. 6. 2011)

²³⁶ Sekundární legislativy EU. *4th Joint Progress Report – Negotiations on the EU-Ukraine Association Agreement*, s. 3.

²³⁷ Jako jedna ze tří oblastí Kodaňských kritérií.

²³⁸ SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): c. d., s. 169.

„ENP nemá *acquis communautaire*, který musí partnerské země implementovat.“²³⁹

Zóna volného obchodu má vést k výraznějším zahraničním investicím na Ukrajině, ovšem zatímco Ukrajina dosáhla pokroku například v přijetí zákona o veřejných zakázkách,²⁴⁰ nadále přetrvává problematická vymahatelnost práva, která ztěžuje podmínky podnikatelům a firmám, které tam chtějí působit. Problémem je vysoká míra korupce²⁴¹ a stínová ekonomika, kdy velké procento ekonomické aktivity není v žádných statistikách zahrnuto.²⁴²

V této oblasti se můžeme opřít o každoročně vydávanou zprávu o pokroku v implementaci ENP,²⁴³ kterou Komise vydala v květnu 2011. Zmiňuje nepříznivé prostředí pro podnikání z důvodu korupce a problémů s nezávislým soudnictvím, a ještě více alarmující je, že zpráva uvádí pokles vlády zákona, kupříkladu nezávislosti médií.²⁴⁴ Jak však uvádí analytici a můžeme se přesvědčit ze zpráv pro ostatní země zahrnuté v EaP, „*Ukrajina je více kritizovaná než Arménie nebo Ázerbájdžán, protože očekávání od ní jsou vyšší.*“²⁴⁵

Jestliže politika podmíněnosti shora dolů nepřináší vždy žádané výsledky, EU by podle N. Tocci měla „*přesměrovat své normativní ambice*

²³⁹ BALFOUR, Rosa – MISSIROLI, Antonio: c. d., s. 19.

²⁴⁰ *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010 Country Report on: Ukraine*. 25. 5. 2011.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_646_en.pdf (22. 6. 2011), s. 3.

²⁴¹ EMERSON, Michael (ed.): *The prospect of deep free trade between European Union and Ukraine*. CEPS 2006, s. 98-108.

²⁴² *Ukrajina – kam se vydá s novým prezidentem?*, s. 21.

²⁴³ Zvanou Country Report nebo Progress Report.

²⁴⁴ *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010 Country Report on: Ukraine*, s. 3.

²⁴⁵ *2011 ENP progress reports*. EaP Community, 21. 6. 2011.
<http://www.easternpartnership.org/publication/2011-06-21/2011-enp-progress-reports> (22. 6. 2011). Reporty viz. http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm#3 (22. 6. 2011)

(...) *Skutečná změna musí přijít směrem zdola nahoru.*²⁴⁶ Podobnými slovy hovoří i další autoři: „*Úroveň a kvalita demokracie na Ukrajině od Oranžové revoluce byla definována stále rostoucí vyzrálostí na straně občanské společnosti spíše než na vysokých postech.*“²⁴⁷ Nová dohoda pak bude první asociační dohodou s evropskou zemí obsahující kapitolu o občanské společnosti.²⁴⁸

Z dosavadního vývoje Ukrajiny dostatečně vyplývá, že „*politické deklarace se těžko implementují bez podpory zdola.*“²⁴⁹ My vidíme v rostoucím důrazu i na jiné než nejvyšší administrativní složky země jeden z přínosů EaP, ovšem už z podstaty je to přínos omezený a možná jen výrazem nutnosti nabídnout partnerským zemím alespoň něco nového. První pokus EU dát větší roli občanské společnosti je teprve v začátcích, instituce *Fóra pro občanskou společnost* je zatím předmětem kritiky jeho členů, a to především proto, že jeho dopad na vlády je malý, na druhou stranu jeho socializační efekt je přínosný.²⁵⁰

Jestliže má EU hledat domácí síly, které by si uvědomily prospěch z konvergence se standardy EU a přispěly k reformám směrem zdola nahoru, někteří autoři označují jako hlavní a neopomenutelné hybné síly takového procesu oligarchy.²⁵¹ Oligarchové se stávají stále loajálnější k Ukrajině jako místu svého působení, a jestliže se ve svém obchodování orientují na západ, budou stále větší hrozbu vidět v Rusku a jeho oligarších kontrolovaných z Kremlu.²⁵² Již na konci Kučmovy éry identifikovali autoři

²⁴⁶ TOCCI, Nathalie: c. d., s. 33.

²⁴⁷ BOGOMOLOV, Alexander – LYTVYNENKO, Alexander: *Ukraine's Bottom-up Democracy*. In: EMERSON, Michael – YOUNGS, Richard (eds.): *Democracy's Plight in the European Neighbourhood*. CEPS, Brussels 2009, s. 83.

²⁴⁸ SHAPOVALOVA, Natalia: c. d., s. 12.

²⁴⁹ MELNYKOVSKA, Inna – SCHWEICKERT, Rainer: c. d., s. 460.

²⁵⁰ *How to Improve the EaP Civil Society Forum?* 13. 6. 2011. EaP Community, 13. 6. 2011. <http://www.easternpartnership.org/community/debate/how-improve-eap-civil-society-forum> (23. 6. 2011)

²⁵¹ MELNYKOVSKA, Inna – SCHWEICKERT, Rainer: c. d., s. 447.

jednu z hlavních nadějí pro rozšíření evropských hodnot v perspektivě, že se někteří oligarchové stanou legitimními businessmany.²⁵³ Ti ostatní by vytvořením zóny volného obchodu pochopitelně ztráceli.

3.3.1 Perspektiva a veřejné mínění

Je otázkou, jaké výsledky v budoucnu přinese plánovaná právní závaznost a silnější monitoring asociační dohody. Zatím se v otázce úspěšnosti ukrajinských reforem můžeme obrátit i na jiné zdroje než dokumenty EU či ukrajinské, přičemž na úvod vybíráme dvě renomované mezinárodní nevládní organizace.

První z nich, *Freedom House*, vydává každoroční reporty o stavu demokracie v zemích. V reportu z minulého roku Ukrajina zůstávala jediným postsovětským státem kromě států Pobaltí s označením „svobodná.“²⁵⁴ Do této kategorie se Ukrajina dostala v roce 2005 a setrvala v něm po celé období Juščenkova prezidentství.²⁵⁵ Ovšem v posledním reportu z roku 2011 hodnocení statusu Ukrajiny pokleslo na označení „částečně svobodná,“ přičemž změna je vysvětlena poklesem svobody médií, omezováním práva na shromažďování a růstem vlivu prezidenta na soudnictví.²⁵⁶

²⁵² JARABIK, Balazs: c. d., s. 5.

²⁵³ KUZIO, Taras: *EU and Ukraine. A turning point in 2004?*, s. 7.

²⁵⁴ V kontrastu s „částečně svobodná“ a „nesvobodná.“ *Freedom House: Map of Freedom – Ukraine 2010.*
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2010&country=7941> (16. 3. 2011)

²⁵⁵ Parlament po Oranžové revoluci ratifikoval změny ústavy, které omezily moc prezidenta. Byl tak vytvořen základ semi-parlamentního systému s nejasně rozdělenými pravomocemi, který později vedl ke konfliktům mezi prezidentskou a premiérskou pozicí. V poslední době však Janukovyč koncentroval moc opět ve svých rukou, Ústavní soud v minulém roce anuloval dodatek k ústavě a přesunul moc z premiéra a parlamentu zpět na prezidenta.

²⁵⁶ *Freedom House: Map of Freedom – Ukraine 2011.*
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2011&country=8156> (15. 6. 2011)

Podle *Transparency International* Ukrajina v předminulém roce skončila v míře korupce na 146. místě ze 180 zemí.²⁵⁷ V minulém roce 2010 sice patřila mezi země, kde se míra korupce o něco snížila, ovšem soudní systém Ukrajiny je podle závěrů této organizace nejvíce zkorumpovaný na světě.²⁵⁸

S ohledem na chystanou asociační dohodu ukrajinští představitelé velmi usilují o to, aby v ní byla konečně uznána perspektiva členství.²⁵⁹ K. Jelisejev uvedl: „*Vstup do EU je jedna idea, která ukrajinskou společnost spojuje, proto je tak důležité, aby se to v preambuli objevilo.*“²⁶⁰ Průzkumy veřejného mínění jeho slova nepotvrzují jednoznačně, nicméně se zdá, že po nedávném propadu se veřejné mínění opět více přiklání k EU.

Vzhledem k regionálnímu rozdělení země je zajímavé zdůraznit, že populace východní části země méně odporuje integraci s Evropou, než populace na západě odporuje Rusku,²⁶¹ což je trend, který platil již před Oranžovou revolucí a stále přetrvává.

Průzkumy ukazují, že ve veřejnosti je značná část lidí bez názoru a obecně je méně informovaná o EU než v členských a potenciálně členských státech, což ovšem pokládáme v nečlenských státech za přirozený trend, stejně jako fakt, že budoucí členství podporují spíše lidé mladší a vzdělanější.²⁶² V roce 2006 zaznamenaly průzkumy váhavou podporu

²⁵⁷ Transparency International: *Global Corruption Barometer 2009*. <http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=3012> (17. 3. 2011), s. 5.

²⁵⁸ Transparency International: *Ukraine's judiciary most corrupt in the world*. Kyiv Post, 9. 12. 2010. <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/92427/> (23. 6. 2011)

²⁵⁹ *4th Joint Progress Report – Negotiations on the EU-Ukraine Association Agreement* opět zmiňuje „evropské aspirace Ukrajiny.“

²⁶⁰ *Ukraine to push for enlargement promise in treaty*. Euobserver.com, 22. 6. 2011. <http://euobserver.com/?aid=32532> (22. 6. 2011)

²⁶¹ WOLCZUK, Kataryna: c. d., s. 8.

²⁶² WHITE, Stephen et al: *A wider Europe? The view from Russia, Belarus and Ukraine*. Journal of Common Market Studies, 2008, 2, s. 232.

vstupu do EU, „pro“ a „spíše pro“ členství bylo 46 procent obyvatel, „proti“ a „spíše proti“ 35 procent.²⁶³

Razumkov Centre naposledy zkoumal veřejné mínění v roce 2009 a zaznamenal pokles podpory. Vztahy Ukrajiny a EU hodnotilo jako „dobré“ jen 13 % respondentů. Za důležitý považujeme fakt, že většina obyvatel se „necítí“ nebo „spíše necítí“ být Evropany, přičemž jen na západě, v kontrastu s centrem, jihem a východem země, je většina těch, kteří se Evropany cítí.²⁶⁴ Dále, většina obyvatel cítí, že Ukrajina je evropská země z geografického a historického hlediska, ne z hlediska politického, ekonomického a kulturního.²⁶⁵ Na otázku, zda se má Ukrajina připojit k EU, celkově odpovědělo „ano“ 44 %, „ne“ 38 %, přičemž na západě byla podpora nadpoloviční, na východě zhruba třetinová.²⁶⁶

V roce 2010 se objevila čísla z jiných průzkumů, deník *Kyiv Post* uvedl, že pro vstup do EU je nadpoloviční část (53 %) populace, proti vstupu čtvrtina.²⁶⁷ Vstup nejvíce podporují příslušníci mladé generace do 39 let a obyvatelé západní a centrální části země, nejvíce odpůrců vstupu je v generaci nad 60 let.²⁶⁸ Autoři průzkumu dodávají: „*Fakt, že většina Ukrajinců podporuje vstup do EU, demonstruje, že priorita vlády v integraci do EU je v souladu s vůlí voličů.*“²⁶⁹ Ukrajina tak potvrzuje svou přetrvávající rozpolcenost regionální, ke které se každý podobný průzkum vyjadřuje,

²⁶³ Tamtéž, s. 229.

²⁶⁴ Razumkov Centre: *National Security and Defence: Ukraine's foreign policy: gains, problems and prospects*, s. 53.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 52.

²⁶⁶ Na západě země volilo „ano“ 67 %, na východně země volilo „ano“ 35 % respondentů. Tamtéž, s. 50.

²⁶⁷ *Update: Poll - more than half of Ukrainians support European Union membership.* Kyiv Post, 12. 5. 2010. <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/66442/> (22. 6. 2011)

²⁶⁸ V mladé generaci je pro vstup přes 60 % obyvatel, ve starší generaci je proti vstupu 33 % obyvatel. Tamtéž.

²⁶⁹ Tamtéž.

ovšem z hlediska demografického vývoje se perspektiva vstupu do EU jeví stále příznivěji.

Nejnovější údaje v době psaní naší práce nacházíme na portálu *EaP Community*. Podle nich vztahy Ukrajiny a EU popsalo jako „dobré“ nebo „docela dobré“ 67 % respondentů.²⁷⁰ Respondenti odpovídali na otázku, jaké charakteristiky EU reprezentuje, následujícím způsobem (v pořadí podle četnosti odpovědí) – lidská práva, ekonomickou prosperitu, demokracii, solidaritu, osobní svobodu.²⁷¹

Zájem o informace o EU roste, ovšem neznalosti jsou stále značné a autorka článku upozorňuje, že *„pozitivní přístup k EU často neobsahuje problematické prvky a je tak postaven na pozitivních stereotypech spíše než na specifické znalosti moderního vývoje EU,“*²⁷² a dodává, že *„když má veřejnost kladný a přátelský přístup k EU (...), ale chybí jí znalosti, nabývá na důležitosti role organizací občanské společnosti,“* které znalosti v přístupné formě zprostředkují, protože společnost musí být informovaná, aby mohlo dojít k demokratizaci.²⁷³ EU tedy nekráčí svými posledními iniciativami špatným směrem.

Na závěr Kapitoly 3 považujeme za nutné zdůraznit, že takřka každý odborný článek hodnotící vztah Ukrajiny a EU na bázi ENP a nedostatek pokroku dochází k závěru, že *„nejmocnějším nástrojem pro demokratickou transformaci mimo EU je perspektiva členství kombinovaná s přístupovou podmíněností.“*²⁷⁴ Tento scénář se Ukrajiny v současné době netýká a následující poslední kapitola se touto otázkou blíže zabývá.

²⁷⁰ *EU in Ukrainian eyes: pretty enough?* EaP Community, 16. 6. 2011.
<http://www.easternpartnership.org/publication/2011-06-16/eu-ukrainian-eyes-pretty-enough>
(28. 6. 2011)

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ SHAPOVALOVA, Natalia: c. d., s. 13.

4. OTÁZKA ROZŠÍŘENÍ O UKRAJINU²⁷⁵

„Člověk rozhodně nemusí být odpůrcem rozšiřování, aby měl rozporuplné pocity ze zemí, které nyní čekají ve frontě.“²⁷⁶ Ukrajina sotva představuje z tohoto tvrzení výjimku, přitom V. Juščenko na začátku svého prezidentství chtěl otevřít přístupová jednání již v roce 2007.²⁷⁷ Nicméně od roku 2004 zůstávají členské státy rozdělené v názorech na to, jestli nabídnout Ukrajině perspektivu členství. A okolnosti zmíněné politické nestability a fragmentace nejen na Ukrajině,²⁷⁸ ale v celé EU vedly k propánutí prvního vhodného momentu.

Několik měsíců po ukrajinské revoluci, v roce 2005, čelila EU dvěma neúspěšným referendům o přijetí Ústavní smlouvy.²⁷⁹ V takové situaci interní krize se výše zmíněná únava z rozšiřování a nevyřešená absorpční kapacita EU logicky nemohla posouvat směrem více vstřícným k přijímání nových členů. R. Youngs ve svém článku cituje názor nemála evropských diplomatů: „*Kdyby Oranžová revoluce nastala o pět šest let dříve, Ukrajina by už byla členem.*“²⁸⁰

Podporu členství na poli rétorické (jinak normativní) pasti analyzuje kupříkladu Flemming Hansen v článku *The EU and Ukraine: Rhetorical*

²⁷⁵ Současnými oficiálními kandidáty na členství jsou Turecko, Chorvatsko, Island, Makedonie, Černá Hora. Čtyři další země na Balkáně jsou uváděny jako potenciální kandidáti. Viz. http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/index_en.htm (4. 3. 2011)

²⁷⁶ CHARLEMAGNE: *Post-enlargement stress*. Economist.com, 8. 11. 2007. <http://www.economist.com/node/10097850> (31. 3. 2011)

²⁷⁷ HANSEN, Flemming S.: c. d., s. 115.

²⁷⁸ Autoři hovoří o slabých organizačních schopnostech a politickém úsudku V. Juščenka a o nedostatečné domluvě „Oranžových sil“ o dalším postupu po revoluci. [SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): c. d., s.160-161]. Zároveň měl V. Juščenko obtížnou pozici tím, že vedl evidentně rozpolcenou zemi s dlouhou bezprostřední tradicí autoritářských praktik.

²⁷⁹ Smlouva, z níž se po nevelkých úpravách vyvinula Lisabonská smlouva. V referendu Ústavní smlouvu odmítli voliči ve Francii a Holandsku.

²⁸⁰ YOUNGS, Richard: „*A door neither closed nor open,*“ s. 372.

Entrapment? „Když mu chybí silná pozice z materiálního hlediska, Kyjev může hrát normativní kartu.“²⁸¹ Vzhledem k některým dřívějším výrokům vrcholných představitelů EU ohledně otevřených dveří pro Ukrajinu si můžeme připomenout Schimmelfennigův koncept zostuzení uvedený v teoretickém rámci, který může vést ke snaze Ukrajiny, aby aktéra (EU) donutila vyhovět dříve vyhlášeným standardům.

Ukrajina si také stěžuje, že je de facto trestána za neproblematické mezinárodní vztahy na svém území²⁸² a to jí na rozdíl od Balkánu brání v tom, aby ji EU přijala jako region, který je z hlediska bezpečnosti důležité integrovat. Tuto námitku považujeme za legitimní a vedle ruského faktoru se jedná o jednu z dalších významných překážek k rychlému postupu integrace Ukrajiny do EU.

V této kapitole se dále zabýváme postoji některých členských států EU k perspektivě členství Ukrajiny a klíčovými argumenty.²⁸³ V otázce podpory rozšíření o Ukrajinu se střetávají zájmy starých a nových členských států EU, ovšem tato dělící linie neplatí absolutně.

4. 1 Nové členské státy

Ještě před východním rozšířením EU se někteří autoři domnívali, že nové státy nebudou hrát v EU příliš aktivní roli. „Skutečnost, že kandidátské země jsou většinou malé nebo přinejlepším středně velké státy, znamená, že pravděpodobně nebudou pohlížet na zahraniční politiku EU jako na možnost promítání svých vlastních zájmů a ambicí.“²⁸⁴ Zároveň ale v případě každého rozšíření platí, že „přistupující vnesli a vnesou [v případě

²⁸¹ HANSEN, Flemming S.: c. d., 120.

²⁸² KUZIO, Taras: *EU and Ukraine. A turning point in 2004?*, s. 21.

²⁸³ Z hlediska cílů a výzkumných otázek naší práce postačí zabývat se několika státy vlivnými a těmi s jasně artikulovaným názorem. Zabývat se postojem všech jednotlivých 27 členských států není v možnostech ani cílech této práce.

²⁸⁴ KRÁL, David: *Zahraniční politika rozšiřující se EU, úloha nových členských států a kandidátských zemí EU*. Praha, Europeum 2005, s. 18.

východního rozšíření – pozn. M. N.] zájmy a dovednosti, které rozšíří záběr společné externí politiky.“²⁸⁵ To se potvrdilo i v případě nových členských států.

Nové členské státy v pozici těch, kteří politiku rozšiřování popohání vpřed²⁸⁶ a chtějí jasnou perspektivu členství pro východní země. „*Vlastní zážitek nových členských států je, že nejlepším lékem na transformaci země je proces rozšiřování per se,*“²⁸⁷ k čemuž můžeme dodat, že rozšiřovacímu procesu připisují kladný vliv na *polity* států.

Nejvýraznějším zastáncem budoucího členství Ukrajiny je Polsko. Poláci v EU razí slogan „*Pokud Turecko, proč ne Ukrajina?*“²⁸⁸ Slovy polského ministra zahraničí při prezentaci EaP: „*Na jih máme sousedy Evropy. Na východ máme evropské sousedy... Všichni mají právo jednoho dne podat žádost [o členství].*“²⁸⁹ Pro Polsko je zásadní, aby Moskva neměla vliv ve státech na východ od Polska.²⁹⁰

Je však třeba zmínit, že geopolitické preference nových členských států směřují jak na východ, tak na západ, v čemž někteří autoři spatřují jisté riziko. „*Fakt, že Polsko a baltské státy jsou považovány za zaryté spojence Spojených států (...), oslabuje možnosti těchto států prosadit nové koncepty východní politiky skrze EU.*“²⁹¹

²⁸⁵ MISSIROLI, Antonio: *EU Enlargement and CFSP/ESDP*. Journal of European Integration, 2003, 1, s. 1. Konkrétně první rozšíření zahrnující Velkou Británii přineslo větší napojení na Spojené státy, druhé, jižní rozšíření posílilo zájem o oblast Středozeemí, a rozšíření z devadesátých let mělo podobný dopad na oblast Baltu.

²⁸⁶ Jsou tzv. „Policy Drivers,“ v kontrastu s „Policy Takers“ a „Policy Killers.“ *Not Your Grandfather's Eastern Bloc. The EU New Member States as Agenda Setters in the Enlarged European Union*. Open Society Institute, Sofia 2009, s. 3.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 31.

²⁸⁸ KRÁL, David – KAZMIERKIEWICZ, Piotr: *Turecko a Ukrajina: členové nebo partneři?* Praha 2006, s. 83.

²⁸⁹ „*Eastern Partnership could lead to enlargement*“, *Poland says*. Euobserver.com, 27. 5. 2008. <http://euobserver.com/9/26211/?rk=1> (22. 2. 2011)

²⁹⁰ ALBRYCHT, Izabela (ed.): *The Eastern Partnership in the context of the European Neighbourhood Policy and V4 Agenda*. Kosciuszko Institut, Europeum, Ceuns, 2009, s. 37.

²⁹¹ Tamtéž, s. 38.

Česká republika je také „konzistentní obhájce „politiky otevřených dveří“,“²⁹² i když nesousedí s žádným nečlenem EU, a to nejen proto, že Balkán a východní Evropa jsou hlavním zdrojem českých zahraničních investic.²⁹³

Autoři správně poukazují na fakt, že „mnoho nových členských států má nápadně idealistické přístupy k normativní důležitosti podpory demokracie.“²⁹⁴ Slovy bývalého prezidenta Václava Havla: „Jakmile by totiž začalo být patrné, že se uplatňuje politika dvojího metru, nedůvěry k novým demokraciím (...), začne se Evropa znovu dělit a toto nové dělení se záhy stane daleko vážnějším důvodem ke strachu, než jaký nahání novost či neotesanost dnešních postkomunistických demokracií.“²⁹⁵

F. Hansen upozorňuje, že středoevropské státy se v podpoře Ukrajiny neopírají jen o logiku vhodnosti, ale i o racionalistické prosazování vlastních zájmů, právě s ohledem na obchodní zájmy a z důvodu, že jim víc než ostatním záleží na bezpečném prostředí za svými hranicemi.²⁹⁶ Nové členské země tak samy přestanou být v roli periferie.

Neprezentujeme stanovisko, že nové členské státy prosazují především východní Evropu, ani že jsou zcela homogenní skupinou. Vesměs podporují i členství balkánských států, na které jsou buď orientovány především, případně, z pohledu Litvy, „čím dříve vstoupí Západní Balkán do EU, tím dříve může začít další kolo rozšíření směrem k současným východním sousedům.“²⁹⁷ Ke státům orientovaným více na

²⁹² WOJNA, Beata – GNIAZDOWSKI, Mateusz: c. d., s. 20.

²⁹³ VONDRA, Alexandr: Česká zahraniční politika: tři principy, trojí směřování a tři témata. Mezinárodní politika, 2006, 11, s. 18.

²⁹⁴ JONAVICIUS, Laurynas: *The Democracy Promotion Policies of Central and Eastern European States*. FRIDE 2008, s. 1.

²⁹⁵ *Projev Václava Havla ve francouzském senátu 3. března 1999*. In: Václav Havel: Evropa jako úkol. Výběr z projevů 1990-2004. Úřad vlády České republiky 2005, s. 78.

²⁹⁶ HANSEN, Flemming S.: c. d., s. 125.

²⁹⁷ *Not Your Grandfather's Eastern Bloc*, s. 30.

Balkán patří Maďarsko, přesto jeho diplomacie uvádí, že „ENP není náhrada za rozšiřování,“ ale přechodné stádium k procesu rozšiřování.²⁹⁸

4. 2 Staré členské státy

Vedle nových členských států i Velká Británie nebo Švédsko jsou již od Oranžové revoluce toho názoru, že se zřetelem na Rusko je žádoucí nabídnout Ukrajině členství, zatímco opačného názoru je Francie, Německo a Španělsko, které s ohledem na Rusko zastávají opatrný postup vůči Ukrajině.²⁹⁹

Na stránkách ministerstva zahraničí Švédska čteme: „*Je důležité, aby sousedská politika nebyla náhradou, ale doplňkem perspektivě členství. To platí zejména pro Ukrajinu.*“³⁰⁰ Zájem Švédska je ilustrován i faktem, že vedle Polska spoluzakládalo EaP, přičemž další přípravy projektu v dobách jeho vzniku urychlila válka mezi Ruskem a Gruzii v roce 2008.³⁰¹ Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov na projekt reagoval slovy, že „EU se pokouší rozšiřovat svou sféru vlivu,“³⁰² švédský ministr zahraničí Carl Bildt odmítl tato slova jako neakceptovatelná a dodal: „EaP není o sférách vlivu, rozdíl je v tom, že ty země se samy rozhodly, že se připojí.“³⁰³

Ze starých členských států má silné vazby na východní Evropu Německo. Bylo relativně proti vzniku Středomořské unie z důvodu, aby se

²⁹⁸ Hungarian Ministry of Foreign Affairs: *The European Neighbourhood Policy is not for substituting the enlargement*. 4. 9. 2007. http://www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/actualities/visits_and_events/en_hirek_070904.htm (26. 6. 2011)

²⁹⁹ YOUNGS, Richard: *Democracy Promotion as External Governance?*, s. 905.

³⁰⁰ Swedish Ministry of Foreign Affairs: *EU Enlargement*. 11. 2. 2008. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/10275/a/97812> (26. 6. 2011)

³⁰¹ WHITMAN, Richard G. – JUNCOS, Ana E.: *European Union's Relations with the Wider Europe*, s. 205.

³⁰² *EU expanding its 'sphere of influence,' Russia says*. Euobserver.com, 21. 3. 2009. <http://euobserver.com/9/27827> (10. 2. 2011)

³⁰³ Tamtéž.

fondy EU, do kterých masivně přispívá, nepřesunuly na jih; to však neznamená, že Německo chce východní sousedy přijmout za členy EU.³⁰⁴ Německá premiérka Angela Merkelová na návštěvě v Kyjevě zdůraznila, že asociační dohoda „*neznamená žádný automatismus pro členství*“.³⁰⁵ V době svého předsednictví v roce 2007 Německo navrhovalo koncept tzv. „ENP plus“, který se neuskutečnil, protože prioritu viděl ve vztazích k Rusku.³⁰⁶

Ilustrujeme fakt, že diskuze o Ukrajině v EU byla do nedávné doby příliš provázaná s diskuzí o Rusku a jeho mocenských ambicích.³⁰⁷ Někteří úředníci EU radili dříve ukrajinským úředníkům, že ke členství Ukrajiny v EU může dojít spíše společně s Ruskem.³⁰⁸ J. M. Barroso na summitu EU-Rusko v roce 2009 mluvil o sdílené potřebě „*dosáhnout stability v těch zemích, které jsou společnými sousedy EU a Ruska*“.³⁰⁹

Podle našeho názoru není žádoucí ze strany EU zdůrazňovat vazby Ruska na Ukrajinu, které si je evidentně dobře vědomo, ale spíše oddělit uvažování o Ukrajině od ruského faktoru, samozřejmě nikoliv bez vědomí reálné historické provázanosti Ukrajiny s Ruskem, ale s důrazem na větší asertivitu ze strany EU.

Většina ze starších členských států výrazné vazby na východní Evropu postrádá a i pokud tyto státy nebrání dalšímu rozšiřování či ho podporují, orientují se na jiné regiony. Francie není zásadně proti dalšímu rozšíření, nicméně je v současné době spíše pro pozastavení rozšiřovacího procesu.³¹⁰ Navíc byl v zemi přijat zákon, který ukládá národní referendum

³⁰⁴ ALBRYCHT, Izabela (ed.): c. d., s. 41.

³⁰⁵ *Merkel spricht sich gegen EU-Beitrittsautomatismus für Ukraine aus*. Deutsche Welle, 21. 7. 2008. <http://www.deutsche-welle.de/dw/article/0,2144,3499104,00.html> (26. 6. 2011)

³⁰⁶ LAPCZYNSKI, Marcin: c. d., s. 148.

³⁰⁷ CIBULKOVÁ, Petra – KRATOCHVÍL, Petr: *Dokáže Evropská unie zaujmout společný postoj vůči Ukrajině?* Mezinárodní politika, 2008, 10, s. 26.

³⁰⁸ SVYETLOV, Olexandr: c. d., s. 536.

³⁰⁹ BOGOMOLOV, Alexander – LYTVYNENKO, Alexander: c. d., s. 83.

³¹⁰ TOMALOVÁ, Eliška: c. d., s. 9.

v případě dalšího rozšíření o státy, jejichž počet obyvatel přesahuje pět procent obyvatelstva EU, což by se Ukrajiny týkalo, byť Ukrajina není zemí, kvůli které Francie zákon přijala.³¹¹

Na závěr přiblížíme názor veřejného mínění. „*I když podpora [rozšíření od posledního průzkumu] vzrostla v mnoha zemích, je stále mnohem vyšší ve 12 nových členských zemích (67 %) zemích než v EU 15 (37 %)*“,³¹² uvádí studie *Eurobarometru* publikovaná v letošním roce 2011. Pro budoucí přijetí Ukrajiny do EU se v tomto průzkumu vyjádřilo 37 % respondentů ze všech členských států, 51 % se vyjádřilo proti, přičemž více hlasů „pro“ získaly čtyři země, méně hlasů „pro“ sedm zemí.³¹³ Kupříkladu ve srovnání s údaji *Eurobarometru* z roku 2008 se podpora Ukrajiny snížila; tehdy bylo mezi respondenty ze všech členských zemí 43 % pro přijetí Ukrajiny v budoucnu, 42 % proti.³¹⁴

³¹¹ *French Parliament strikes blow to Turkish EU bid*. Euractiv.com, 30. 8. 2008. <http://www.euractiv.com/en/enlargement/french-parliament-strikes-blow-turkish-eu-bid/article-172867> (24. 6. 2011). Počtem obyvatel Ukrajina odpovídá zhruba desetině populace současné EU.

³¹² *Eurobarometer 74 – Autumn 2010. Public Opinion in the European Union*. European Commission, 2011. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_publ_en.pdf (27. 6. 2011), s. 60.

³¹³ *Tamtéž*, s. 62. Více procent „pro“ získaly Švýcarsko, Norsko, které zájem o členství nemají, a dále Island a Chorvatsko. Ostatní země, i kandidátské, měly podporu menší.

³¹⁴ *Eurobarometer 69 – 5. The European Union today and tomorrow*. European Commission, 2008. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_part3_en.pdf (27. 6. 2011), s. 28. Státy s více hlasy „pro“ byly stejné jako v posledním průzkumu.

ZÁVĚR

Tato práce si kladla za cíl zhodnotit vztah EU a Ukrajiny na platformě politiky sousedství (ENP) a politiky rozšiřování. V první kapitole jsme přiblížili koncept evropeizace, přičemž jsme kladli důraz na evropeizaci směrem vně EU a s ní spjatou koncepci podmíněnosti, která se do obou politik promítá. Druhá kapitola analyzovala ENP a dodatečný projekt Východního partnerství, objasňovala jejich cíle a nedostatky a dále se krátce věnovala otázce dalšího rozšiřování EU. Třetí, nejrozsáhlejší kapitola zkoumala působení uvedených politik na Ukrajině a vývoj a cíle jejího vztahu k EU. Čtvrtá kapitola se zabývala možnostmi rozšíření EU o Ukrajinu.

Zkoumali jsme hypotézu: *Evropská politika sousedství a Východní partnerství je slabým nástrojem pro přibližování Ukrajiny a EU.* Můžeme konstatovat, že tato hypotéza byla potvrzena. K jejímu ověřování jsme formulovali tři výzkumné otázky: *Má EU jasně artikulovanou pozici vůči Ukrajině? Uspokojuje iniciativa ENP nároky Ukrajiny směrem k EU? Plní naopak Ukrajina nároky EU, které jsou k ní směřované?* Můžeme říci, že odpověď na všechny tyto otázky zní „ne“ nebo „spíše ne.“

Pokládáme za zcela přirozené a žádoucí, že členské státy EU mají odlišné preference a vazby na různé regiony. V EU však ani představitelé institucí, i nadnárodních jako Komise, nezastávali konzistentní stanoviska, a to ani ve stejném časovém období. Z původních cílů ENP bylo v době jejího vývoje slevováno – kupříkladu v oblasti obchodu či v oblasti zrušení versus liberalizace víz. K otázce provázanosti ENP s rozšiřováním se dokumenty EU vyjadřují formulacemi, které nic nevylučují ani neslibují. Dlouhodobý cíl ENP spočívá v postupném přibližování partnerských zemí k EU, ovšem finalita tohoto přibližování není stanovena. Krátkodobé cíle pak postrádají časové harmonogramy pro dosažení.

Co se týče druhé výzkumné otázky, Ukrajina se s projektem ENP nikdy zcela nesmířila, v každém případě ne v takové formě, která by sloužila jako náhrada za budoucí členství. Ukrajina ENP akceptuje jako rámec, který

je jí v současné době nabízen a pomáhá jí přibližovat se k EU, země má však dlouhodobě stanovený cíl plného členství v EU.

Ke třetí výzkumné otázce uvedme, že ukrajinskou situaci poznamenaly interní politické krize a nedořešená dělba moci, což jsou faktory, které zpomalovaly průběh reform. Přesto však nelze říci, že by se Ukrajina v době svého zahrnutí do ENP neposunula směrem k západním standardům a strukturám. Konec falšování voleb či vstup do WTO to potvrzují.

Teoretický rámec evropeizace nám pomohl osvětlit řadu oblastí jak v souvislosti s tím, jak EU postupuje navenek, tak v souvislosti s otázkou, jaké rezervy vykazuje Ukrajina v současné době. Ukrajina splňuje podmínky, které musí být nastoleny k evropeizaci, tím, že u ní existuje nesrovnalost (*misfit*) mezi domácí a evropskou rovinou politiky, a Ukrajina je tak objektem adaptačního tlaku. Od Oranžové revoluce disponuje i aktéry, kteří jsou ochotni změny vedoucí k větší míře evropeizace navodit.

V otázce identity zatím nemůžeme o Ukrajině jednoznačně říct, že její obyvatelé akceptují identitu národní i evropskou, což je podle konstruktivistů součástí vytváření evropské *polity*, kterou EU reprezentuje. Na Ukrajině je dosud značná část obyvatel, kteří sebe sama jako Evropany nevnímají, ovšem v mladší části populace je pocit evropanství vyšší. V uplatňování evropeizace EU postupuje především směrem shora dolů, důležitost evropeizace zdola nahoru (nikoliv ve smyslu vytváření evropské *polity*, ale v rámci státu ve smyslu podpory jiných než vládních složek země) si teprve začíná uvědomovat.

Co se týče konceptu zostuzení, tedy reakce na vyjádření podpory nějakým standardům a poté odchýlení se od těchto standardů, mohou ho ve vzájemném vztahu uplatňovat oba aktéři. Ukrajina poukázáním na politiku otevřených i neotevřených dveří ze strany EU, EU může poukázat na nekonzistentní a místy klesající kvalitu demokracie Ukrajiny po Oranžové revoluci, jak naznačují uvedené ukazatele z výzkumů nevládních organizací i hodnotící zprávy EU. Výrazným způsobem se však Ukrajina od směřování k EU v poslední době neodchýlila, EU stejně tak Ukrajině právo na vstup

neodepřela. Částečně se však stále nacházíme v začarovaném kruhu ambivalence z obou stran.

Vraťme se také k podmínkám zvyšujícím pravděpodobnost, že se aktér začlení do společenství, jak je stanovil J. Checkel (str. 16). První podmínku Ukrajina splňuje, ve vyjednávání s EU se nachází v pro ni novém prostředí západních struktur. Druhá podmínka je naopak problematická, Ukrajina dlouho budovala politický systém nekonzistentní se systémem, do jakého se má nyní začlenit. Ostatní podmínky jsou sporné a nejsou snadno aplikovatelné na vztah Ukrajiny a EU, protože se nedá kupříkladu určit, kdo je v EU hlavní autoritou.

S ohledem na normativní mocnost EU a její vývoz norem prostřednictvím ENP si někteří autoři kladou otázku, zda potřeba ENP „neodpovídá mnohem více mylné představě, kterou má EU sama o sobě, než požadavkům okolních zemí.“³¹⁵ Podle průzkumů veřejného mínění na Ukrajině si ale její občané spojují EU právě s takovými pojmy, které EU pokládá za své charakteristiky a snaží se je šířit, působení EU navenek tedy není bez výsledku.

Ukrajina se s EU nachází v asymetrickém vztahu podmíněnosti, přičemž k otázce podmíněnosti jsme uvedli, že je tupým nástrojem, pokud za plnění požadavků nenásleduje dostatečná odměna. Podle našeho názoru je tak klíčové pro další vývoj, jaký obsah bude mít chystaná asociační dohoda. V otázce perspektiv nabízených Ukrajině ze strany EU stojí EU, bez ohledu na nové projekty typu ENP a EaP, již dlouho na místě. Rétorické komponenty, kdy se v projektech slovo sousedství mění na slovo partnerství, nepovažujeme za významné.

Jak jsme však v textu uvedli, zahraniční politika EU je složitý komplex sdružující preference téměř třiceti států a několika institucí. Této skutečnosti si je vědomo Rusko, které považuje minimálně postsovětský prostor za sféru svého vlivu a na ty asertivnější projevy ze strany EU reaguje obviňováním z téhož uvažování. Vedle ruského vydírání jednoznačně

³¹⁵ HORKÝ, Ondřej – KRATOCHVÍL, Petr: c. d., s. 8.

existuje prostor pro roli EU, a i když V. Janukovyč bezpochyby není nejvíce prozápadní politik, který Ukrajinu kdy vedl a povede, zřejmě si to začíná uvědomovat.

Na rozdíl od EU, Ukrajina je pouze jeden stát a to vnitřně rozdělený. Je proto třeba sledovat další vývoj veřejného mínění a pokrok reforem, aby bylo možné určit další postup. Zatím se EU snaží vytvářet z Ukrajiny modelového žáka pro ostatní země ve východoevropském regionu, což je ovšem role, kterou Ukrajina nese s nelibostí. Jestli vývoj vztahu EU s Ukrajinou bude modelem pro další země a jaké je v současnosti vnímání politik EU v těchto zemích, to je otázka případného dalšího výzkumu.

Na závěr dodejme, že i když Ukrajina v deklaratorní rovině stojí o členství v EU a je otevřená jejímu vlivu, politika rozšiřování EU v současnosti pokrývá několik států. Je logické, že vzhledem ke kapacitám EU není možné scénář členství v dohledné době naplnit. S nabídkou členství bychom ovšem neotáleli zbytečně. Pokud bude Ukrajině členství nabídnuto, nejnepříznivější možný scénář by byl, že se ocitne v roli podobné roli Turecka.³¹⁶ Může to však být i významný krok k překonání minulosti evropského kontinentu a konec konceptu nedobrovolných sfér vlivu.

S vědomím, že do našeho názoru se promítá idealismus typický právě pro obyvatele nových členských zemí, se domníváme, že i přes všechny uvedené obtíže je budoucnost Ukrajiny v EU.

³¹⁶ Poslední vývoj viz. *Turci: Víte co? Bez EU se obejdeme*. MF Dnes, 21. 6. 2011, s. A6. Obě země jsou si podobné spíše velikostí, což je nezanedbatelný faktor, ovšem z hlediska lokace a kulturního dědictví je Ukrajina nepochybně v nadějnější pozici.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

4th Joint Progress Report – Negotiations on the EU-Ukraine Association Agreement. 8. 11. 2010.

http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/joint_progress_report4_association_en.pdf (16. 6. 2010)

A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy. European Council, 12. 12. 2003.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (21. 2. 2011)

Benita Ferrero-Waldner: *Eastern Partnership - an ambitious project for 21st century European foreign policy.* Projev. 20. 2. 2009.

http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf (17. 2. 2011)

Benita Ferrero-Waldner: *The EU and Ukraine – what lies beyond the Horizont?* Projev. 26. 4. 2005. EastWest Institute.

Conclusions on Eastern Partnership. Council of the European Union, 25. 10. 2010.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/117327.pdf (17. 2. 2011)

EU/Ukraine Action Plan. 21. 2. 2005.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf (8. 6. 2011)

Eurobarometer 69 – 5. The European Union today and tomorrow. European Commission, 2008.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_part3_en.pdf (27. 6. 2011)

Eurobarometer 74 – Autumn 2010. Public Opinion in the European Union. European Commission, 2011.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_publ_en.pdf (27. 6. 2011)

European Neighbourhood Policy: Strategy Paper. European Commission, 12. 4. 2004.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (24. 2. 2011)

European Parliament resolution on the results of the Ukraine elections. 13. 1. 2005. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+TA+P6-TA-2005-0009+0+DOC+PDF+V0//EN> (7. 6. 2011)

Finální text 18měsíčního programu předsednického tria Francie, České republiky a Švédska. www.vlada.cz, 10. 7. 2008. <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/080728-18m-prog-cz-korigendum.pdf> (23. 2. 2011)

Freedom House: *Map of Freedom – Ukraine 2010.*

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2010&country=7941> (16. 3. 2011)

Freedom House: *Map of Freedom – Ukraine 2011.*

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2011&country=8156> (15. 6. 2011)

Hungarian Ministry of Foreign Affairs: *The European Neighbourhood Policy is not for substituting the enlargement.* 4. 9. 2007.

http://www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/actualities/visits_and_events/en_hirek_070904.htm (26. 6. 2011)

Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010

Country Report on: Ukraine. 25. 5. 2011.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_646_en.pdf (22. 6. 2011)

Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf (10. 2. 2011)

Joint Evaluation Report. EU-Ukraine Action Plan. 2008.

http://www.eeas.europa.eu/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf (8. 6. 2011)

Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.cs08.pdf> (15. 3. 2011)

More statistics on Ukraine. European Commission,

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf
(23. 6. 2011)

Presidency Conclusions. Brussels European Council 19/20 March 2009.

Council of the European Union,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/106809.pdf (9. 2. 2011)

Projev Václava Havla ve francouzském senátu 3. března 1999. In: Václav Havel: *Evropa jako úkol. Výběr z projevů 1990-2004.* Úřad vlády České republiky 2005, s. 77-82.

Romano Prodi: *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*.
Projev. 6. 12. 2002.

[http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619
&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en](http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en) (1. 2. 2011)

Swedish Ministry of Foreign Affairs: *EU Enlargement*. 11. 2. 2008.
<http://www.sweden.gov.se/sb/d/10275/a/97812> (26. 6. 2011)

Štefan Füle: *Eastern Partnership*. Projev. 3. 3. 2011.
[http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/148
&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en](http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/148&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en) (15. 6. 2011)

Transparency International: *Global Corruption Barometer 2009*.
<http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=3012> (17. 3. 2011)

Vademecum on financing in the frame of the Eastern Partnership.
http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf (1. 2. 2011)

Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Commission, 11. 3. 2003.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (21. 2. 2011)

Literatura

Knihy a odborné publikace

ALBRYCHT, Izabela (ed.): *The Eastern Partnership in the context of the European Neighbourhood Policy and V4 Agenda*. Kosciuszko Institut, Europeum, Ceuns, 2009.

BOJKO, Olexandr – GONĚC, Vladimír: *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno 1997.

BRETHERTON, Charlotte – VOGLER, John: *The European Union as a Global Actor*. Routledge 2006.

CLASSIQUES, Hachette – LESSEPS, Bartheleny de (eds.): *Dějiny Evropy*. Praha 1995.

DEBARDELEBEN, Joan (ed.): *The Boundaries of EU enlargement. Finding a Place for Neighbours*. Palgrave Macmillan 2008.

DURA, George: *The EU and its Member States. Pursuing Diverse Interests in the CIS Region*. Warsaw 2008.

ELIASSEN, Kjell A. (ed.): *Foreign and Security Policy in the European Union*. Thousand Oaks, 1998.

EMERSON, Michael (ed.): *The prospect of deep free trade between European Union and Ukraine*. CEPS 2006.

FIALA, Vlastimil a kol.: *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc 2007.

HEIKKILA, Thomas (ed.): *Europe 2050. Challenges of the Future, Heritage of the Past*. Helsinki 2006.

HODAČ, Jan – STREJČEK, Petr: *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno 2008.

HUNTINGTON, Samuel: *Střet civilizací*. Praha 2001.

KRÁL, David: *Zahraniční politika rozšiřující se EU, úloha nových členských států a kandidátských zemí EU*. Europeum 2005.

KRÁL, David – KAZMIERKIEWICZ, Piotr: *Turecko a Ukrajina: členové nebo partneři?* Praha 2006.

KRATOCHVÍL, Petr: *Teorie evropské integrace*. Praha 2008.

MAREK, Dan – BAUN, Michael: *Česká republika a Evropská unie*. Brno 2010.

MORAVCSIK, Andrew: *The Choice for Europe*. Cornell University 1998.

Not Your Grandfather's Eastern Bloc. The EU New Member States as Agenda Setters in the Enlarged European Union. Open Society Institute, Sofia 2009.

NYE, Joseph S.: *Understanding International Conflicts*. Longman 2007.

PELTRÁM, Antonín a kol.: *Evropská integrace a Česká republika*. Praha 2009.

PETERSON, John – SHACKLETON, Michael: *The Institutions of the European Union*. Oxford University Press 2006.

Razumkov Centre: *National Security and Defence: Ukraine-EU Action Plan*. 6/2008. http://www.uceps.org/eng/files/category_journal/NSD100_eng.pdf (6. 6. 2011)

Razumkov Centre: *National Security and Defence: Ukraine's foreign policy: gains, problems and prospects*. 2/2010.
http://www.uceps.org/eng/files/category_journal/NSD113_eng.pdf (15. 6. 2011)

SCHAFFER, Sebastian – TOLKSDORF, Dominik (eds.): *The EU member states and the Eastern Neighbourhood - From composite to consistent EU foreign policy?* C.A.P., 2009.

SCHMIDTKE, Oliver – YEKELCHYK, Serhy (eds.): *Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russia and the European Union*. Palgrave Macmillan 2008.

ŠLACHTA, Mojmir: *Ohniska napětí ve světě*. Praha 2007.

Ukrajina – kam se vydá s novým presidentem? Seminář 4. 3. 2010. Fontes Rerum 2010.

WOJNA, Beata – GNIAZDOWSKI, Mateusz: *Eastern Partnership: The Opening Report*. The Polish Institute of International Affairs, 2009.

Odborné články

ARNOLD, Rainer – KARPOVA, Kateryna: *The ENP and the Promotion of the Rule of Law in Neighbouring Countries: the Case of Ukraine*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European*

Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation? EUI Working Paper, Florence 2007, s. 37-43.

BACHE, Ian: *Europeanization: A Governance Approach*. University of Sheffield. <http://aei.pitt.edu/1722/1/Bache.pdf> (2. 6. 2011)

BALFOUR, Rosa – MISSIROLI, Antonio: *Reassessing the European Neighbourhood Policy*. European Policy Centre, Issue Paper no. 54, 2007.

BECHEV, Dimitar – NICOLAIDIS, Calipso: *From Policy to Polity: Can the EU's Special Relations with its 'Neighbourhood' be Decentred?* Journal of Common Market Studies, 2010, 3, s. 475-500.

BOGOMOLOV, Alexander – LYTVYNENKO, Alexander: *Ukraine's Bottom-up Democracy*. In: EMERSON, Michael – YOUNGS, Richard (eds.): *Democracy's Plight in the European Neighbourhood*. CEPS, Brussels 2009, s. 76-83.

BOONSTRA, Jos – SHAPOVALOVA, Natalia: *The EU's Eastern Partnership: One year backwards*. FRIDE 2010.

BORZEL, Tanja A. – RISSE, Thomas: *Conceptualizing the Domestic Impact of Europe*. In: FEATHERSTONE, Keith – RADAELLI, Claudio (eds.): *The Politics of Europeanisation*. <http://www.gs.uni.wroc.pl/files/BOERZEL%20-%20RISSE%20Conceptualizing%20the%20domestic%20impact%20of%20Europe.pdf> (2. 6. 2011)

CHECKEL, Jeffrey T.: *Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe*. International Studies Quarterly, 1999, 1, s. 83-114.

CHECKEL, Jeffrey T.: *Why Comply? Social Learning and European Identity Change*. International Organization, 2001, 3, s. 553-588.

CIBULKOVÁ, Petra – KRATOCHVÍL, Petr: *Dokáže Evropská unie zaujmout společný postoj vůči Ukrajině?* Mezinárodní politika, 2008, 10, s. 26-29.

CÍSAŘ, Ondřej: *Teorie mezinárodních vztahů a evropská studia*. Politologický časopis, 2002, 1, s. 50-67.

CLARK, Julian – JONES, Alun: *'Telling Stories about Politics': Europeanization and the EU's Council Working Groups*. Journal of Common Market Studies, 2011, 2, 341-366.

DANČÁK, Břetislav a kol.: *Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace*. In: DANČÁK, Břetislav a kol.: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno 2005, s. 11-25.

FEATHERSTONE, Kevin: *In the Name of Europe*. In: FEATHERSTONE, Keith – RADAELLI, Claudio (eds.): *The Politics of Europeanisation*. Oxford 2003, s. 3-26.

GAWRICH, Andrea a kol.: *Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine*. Journal of Common Market Studies 2010, 5, s. 1209-1235.

GOETZ, Klaus H.: *The New Member States and the EU: Responding to Europe*. In: BULMER, Simon – LEQUESNE, Christian: *The Member States of the European Union*. Oxford University Press 2005.

GRABBE, Heather: *Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Proces*. Second Draft. Centre for European Reform, London 2002.

HANSEN, Flemming S.: *The EU and Ukraine: Rhetorical Entrapment?* European Security, 2006, 2, s. 115-135.

HAVERLAND, Markus: *Does the EU Cause Domestic Developments? Improving Case Selection in Europeanisation Research.* West European Politics, 2006, 1, s. 134-146.

HAUKKALA, Hiski: *A Normative Power or a Normative Hegemon? The EU and its European Neighbourhood Policy.* EUSA, 10th Biennial Conference in Montreal, 2007.

HETTNE, Bjorn – SODERBAUM, Fredrik: *Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism.* European Foreign Affairs Review, 2005, 10, s. 535-552.

HIX, Simon – GOETZ, Klaus H.: *Introduction: European Integration and National Political Systems.* West European Politics, 2000, 4, s. 1-26.

HORKÝ, Ondřej – KRATOCHVÍL, Petr: *Znovuzrození evropského kolonialismu? Odvrácená tvář Evropské politiky sousedství.* Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 6-9.

JARABIK, Balazs: *Ukraine's Election: Post-Orange Blue(s).* FRIDE 2007.

JONAVICIUS, Laurynas: *The Democracy Promotion Policies of Central and Eastern European States.* FRIDE 2008.

KAHRAMAN, Sevilay: *The European Neighbourhood Policy: The European Union's new engagement towards wider Europe.* Perceptions, Winter 2005.

KELLEY, Judith: *New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy*. Journal of Common Market Studies, 2006, 2, s. 29-55.

KOCHENOV, Dimitry: *The Eastern Partnership, The Union For The Mediterranean And The Remaining Need To Do Something With The ENP*. CRCEES Working paper, 2009.

KOPECKÝ, Petr – MUDDE, Cas: *What has Eastern Europe taught us about the democratisation literature (and vice versa?)* European Journal of Political Research, 2000, s. 517-539.

KRATOCHVÍL, Petr: *Discursive Constructions of the EU's Identity in the Neighbourhood: An Equal Among Equals or the Power Centre?* European Political Economy Review, 2009, 9, s. 5-23.

KUZIO, Taras: *EU and Ukraine. A turning point in 2004?* The European Union Institute for Security Studies, Paris 2003.

KUZIO, Taras: *The Orange Revolution at the Crossroads*. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, 2006, 4, s. 477 – 495.

KUZIO, Taras: *Viktor Yanukovych's First 100 Days*. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, 2010, 3, s. 208-218.

LANG, Kai-Olaf: *Víc než jenom Rusko: Německo a evropská východní politika*. Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 9-11.

LAPCZYNSKI, Marcin: *The European Union's Eastern Partnership: Chances and Perspectives*. Caucasian Review of International Affairs, 2009, 3, s. 143-155.

LYTVYNYUK, Anna: *Is Bilateralism a Solution? The Case of Ukraine*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 137-146.

MÁŠA, Pavel: *Evropská samozřejmost sebestředné Ukrajiny*. Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 15-17.

MANNERS, Ian: *Normative Power Europe. A Contradiction in Terms?* Journal of Common Market Studies, 2002, 2, s. 235-258.

MARCH, James G. – JOHAN, Olsen B.: *The Institutional Dynamics of International Political Orders*. International Organization, 1998, 4, s. 943-969.

MELNYKOVSKA, Inna – SCHWEICKERT, Rainer: *Bottom-up or top-down: what drives the convergence of Ukraine's institutions towards European standards?* Southeast European and Black Sea Studies, 2008, 4, s. 445-468.

MISSIROLI, Antonio: *EU Enlargement and CFSP/ESDP*. Journal of European Integration, 2003, 1, s. 1-16.

MOCANU, Oana: *The Eastern partnership: a premise for an enhanced EU-Eastern neighbours relationship cooperation*. Romanian Journal of European Affairs, 2009, 4, s. 48-58.

MOLCHANOV, Mikhail: *Ukraine and the European Union: a perennial neighbour?* Journal of European Integration, 2004, 4, s. 451-473.

MORAVCSIK, Andrew: *Good-bye to „Federalist“ Theory*. EUSA Review, 2008, 2, s. 2-5. http://www.eustudies.org/publications_review.php

MORAVCSIK, Andrew: *Taking Preferences Seriously. A Liberal Theory of International Politics*. International Organization, 1997, 4, s. 513-553.

MORAVCSIK, Andrew – SCHIMMELFENNIG, Frank: *Liberal Intergovernmentalism*. In: WIENER, Antje – DIEZ, Thomas (eds.): *European Integration Theory*. Oxford 2009, s. 67-87.

MURRAY, Philomena: *Regional Integration. Comparing European and Asian transformations*. In: BELLO, Valeria – GEBREWOLD, Belachew (eds.): *A Global Security Triangle*. Routledge 2009.

NOWAK, Alojzy Z. – MILCZAREK, Dariusz: *Eastern Dimension of the ENP – a New Challenge for the European Union. The Case of Ukraine*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 65-80.

OLSEN, Johan P.: *The Many Faces of Europeanization*. Journal Of Common Market Studies, 2002, 5, s. 921-952.

SCHAFFER, Sebastian – TOLKSDORF, Dominik: *The Eastern Partnership – “ENP plus” for Europe’s Eastern neighbors*. C.A.P., 2009, 4, s. 1-4.

SCHIMMELFENNIG, Frank: *Strategic Calculation and International Socialization*. International Organization, 2005, 3, s. 827-860.

SCHIMMELFENNIG, Frank: *The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union*. International Organization, 2001, 1, s. 47-80.

SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich: *Governance by conditionality. EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe*. Journal of European Public Policy, 2004, 4, s. 661-679.

SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich: *Theorizing EU enlargement: research focus, hypothesis, and the state of research*. Journal of European Public Policy, 2002, 4, s. 500-528.

SCHNEIDER, Jiří: *Východní partnerství: trvalý přínos, nebo pomíjivá epizoda?* Mezinárodní politika, 2009, 7, s. 9-10.

SHAPOVALOVA, Natalia: *The New Enhanced Agreement Between The European Union and Ukraine: Will It Further Democratic Consolidation?* FRIDE 2008.

SHUMYLO, Olga: *Diskuze o perspektivách Ukrajiny na vstup do EU*. Mezinárodní centrum pro politické vědy v Kyjevě. <http://www.europeum.org/doc/pdf/863.pdf> (23. 3. 2011)

SVYETLOV, Olexandr: *Ukraine's 'Return to Europe': Path Dependence as a Source of Mutual Elite Misunderstanding*. Perspectives on European Politics and Society, 2007, 4, s. 528-543.

THIM, Michal: *Geneze a perspektiva Evropské politiky sousedství*. Mezinárodní politika, 2007, 4, s. 4-6.

THIM, Michal: *Východní partnerství: světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie?* Mezinárodní politika, 2009, 4, s. 4-6.

THOMAS, Daniel C.: *Explaining the negotiation of EU foreign policy: Normative institutionalism and alternative approaches*. International Politics, 2009, 4, s. 339-357.

TOCCI, Nathalie: *Can the EU Promote Democracy and Human Rights Through the ENP? The Case for Refocusing on the Rule of Law*. In: CREMONA, Malise – MELONI, Gabriella (eds.): *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?* EUI Working Paper, Florence 2007, s. 23-36.

TOMALOVÁ, Eliška: *Francie a jižní dimenze Evropské politiky sousedství*. Mezinárodní politika, 2007, 4, s. 9-10.

TORBAKOV, Igor – KONONENKO, Vadim: *"Can't Buy Me Love."* Briefing Paper. The Finnish Institute of International Affairs, 4. 9. 2009.

TULMETS, Elsa: *Policy adaptation from the enlargement to the neighbourhood policy: a way to improve the EU's external capabilities?* Politique européenne, 2007, 2, s. 55-80.

VONDRA, Alexandr: *Česká zahraniční politika: tři principy, trojí směřování a tři témata*. Mezinárodní politika, 2006, 11, s. 16-19.

WALLACE William – FORSTER Anthony: *Common Foreign and Security Policy. From Shadow to Substance?* In: WALLACE, H. – WALLACE, W. – POLLACK, M. (eds.): *Policy-making in the EU*. Oxford 2005, s. 461-491.

WHITE, Stephen a kol: *A wider Europe? The view from Russia, Belarus and Ukraine*. Journal of Common Market Studies, 2008, 2, s. 219-242.

WHITMAN, Richard G. – JUNCOS, Ana E.: *European Union's Relations with the Wider Europe*. Journal of Common Market Studies, Annual Review, 2009, s. 193-212.

WHITMAN, Richard G. – JUNCOS, Ana E.: *Relations with the Wider Europe*. Journal of Common Market Studies, Annual Review, 2010, s. 183-204.

WOLCZUK, Kataryna: *Integration without Europeanisation: Ukraine and its Policy towards the European Union*. European University Institute, Working Paper 2004.

YOUNGS, Richard: „A door neither closed nor open“: *EU policy towards Ukraine during and since the Orange Revolution*. International Politics, 2009, 4, s. 358-375.

YOUNGS, Richard: *Democracy Promotion as External Governance?* Journal of European Public Policy, 2009, 6, 895-915.

Internetové a novinové články

Can anything perk up Europe? Economist.com, 8. 7. 2010.
http://www.economist.com/node/16539326?story_id=16539326 (23. 2. 2011)

CHARLEMAGNE: *Post-enlargement stress*. Economist.com, 8. 11. 2007.
<http://www.economist.com/node/10097850> (31. 3. 2011)

CHARLEMAGNE: *Too many cooks*. Economist.com, 17. 12. 2009.
http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=15127624 (17. 2. 2011)

[Comment] EU-Ukraine pact: limits to compromise. Euobserver.com, 29. 3. 2011. <http://euobserver.com/24/32085> (9. 6. 2011)

Due West: Ukraine Turns Gaze Back to Brussels. Komentář. Ria Novosti, 22. 6. 2011. <http://en.rian.ru/columnists/20110622/164771277.html> (24. 6. 2011)

„Eastern Partnership could lead to enlargement“, Poland says. Euobserver.com, 27. 5. 2008. <http://euobserver.com/9/26211/?rk=1> (22. 2. 2011)

EU expanding its 'sphere of influence,' Russia says. Euobserver.com, 21. 3. 2009. <http://euobserver.com/9/27827> (10. 2. 2011)

EU in Ukrainian eyes: pretty enough? EaP Community, 16. 6. 2011. <http://www.easternpartnership.org/publication/2011-06-16/eu-ukrainian-eyes-pretty-enough> (28. 6. 2011)

EU risks losing Ukraine, minister warns. Euobserver.com, 28. 4. 2011. <http://euobserver.com/9/29960> (15. 6. 2011)

EU urged to accept Ukraine as member. Euobserver.com, 13.12.2004. <http://euobserver.com/9/17977> (8. 6. 2011)

French Parliament strikes blow to Turkish EU bid. Euractiv.com, 30. 8. 2008. <http://www.euractiv.com/en/enlargement/french-parliament-strikes-blow-turkish-eu-bid/article-172867> (24. 6. 2011)

How to Improve the EaP Civil Society Forum? 13. 6. 2011. EaP Community, 13. 6. 2011. <http://www.easternpartnership.org/community/debate/how-improve-eap-civil-society-forum> (23. 6. 2011)

Merkel spricht sich gegen EU-Beitrittsautomatismus für Ukraine aus.

Deutsche Welle, 21. 7. 2008. <http://www.deutsche-welle.de/dw/article/0,2144,3499104,00.html> (26. 6. 2011)

Ruská flotila zůstane na Krymu a Ukrajinci ušetří za plyn. Euractiv.cz, 22. 4. 2010. <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/ruska-flotila-zustane-na-krymu-a-ukrajinci-usetri-za-plyn-007403> (22. 6. 2011)

Russia: Gazprom Hones Its Strategy On Ukraine. Radio Free Europe, Radio Liberty, 30. 5. 2007. <http://www.rferl.org/content/article/1076808.html> (22. 6. 2011)

Transparency International: Ukraine's judiciary most corrupt in the world. Kyiv Post, 9. 12. 2010. <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/92427/> (23. 6. 2011)

Turci: Víte co? Bez EU se obejdeme. MF Dnes, 21. 6. 2011, s. A6.

Ukraine presses for deeper ties after crisis. Euobserver.com, 15.12.2004. <http://euobserver.com/9/18004> (8. 6. 2011)

Ukraine to push for enlargement promise in treaty. Euobserver, 22. 6. 2011. <http://euobserver.com/?aid=32532> (22. 6. 2011)

Ukrainian women berate 'Neanderthal' PM for sexist remarks. Guardian, 24. 3. 2010. <http://www.guardian.co.uk/world/2010/mar/24/ukraine-mykola-azarov-women> (17. 3. 2011)

Ukrajina možná vstoupí do celní unie s Ruskem. Euractiv.cz, 19. 2. 2010. <http://www.euractiv.cz/ekonomika-a-euro/clanek/ukrajina-mozna-vstoupi-do-celni-unie-s-ruskem-007115> (15. 6. 2011)

Update: Poll - more than half of Ukrainians support European Union membership. Kyiv Post, 12. 5. 2010.

<http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/66442/> (22. 6. 2011)

Východ Ukrajiny slavil, západ zuřil. Lidové noviny, 10. 5. 2011, s. 6.

Yanukovych Drives Ukraine Toward EU as Russian Natural Gas Agreement Looms. Bloomberg, 25. 5. 2011. <http://www.bloomberg.com/news/2011-05-25/yanukovych-drives-ukraine-toward-eu-as-russian-gas-deal-looms.html> (15. 6. 2011)

Ostatní

Východní partnerství. Seminář. Evropský dům, Praha, 6. 4. 2011.

ABSTRAKT

EU v oblasti vnějších vztahů ustavila Evropskou politiku sousedství, kterou na území východní části evropského kontinentu později doplnila Východním partnerstvím. Těmito politikami chce EU přispět k tomu, aby měla bezpečné a prosperující prostředí za svými hranicemi, a pomoci k rozvoji zemí, které se chtějí k EU přiblížit. Největší partnerskou zemí, které se tyto politiky týkají, je Ukrajina. Práce se zabývá vztahem Ukrajiny a EU v době od vyhlášení nezávislosti Ukrajiny do současnosti a argumentuje, že uvedené politiky jsou slabým nástrojem přibližování obou aktérů a mají omezený dopad. Práce dochází k závěru, že Ukrajina uvedené politiky vnímá jako nedostatečné. Práce je koncipována v teoretickém rámci evropeizace. Po jeho uvedení analyzuje cíle a problematické oblasti politik a jejich vztah k politice rozšiřování. V další části se zabývá problematikou ukrajinského přibližování k EU, identifikuje pozitivní i problematické aspekty a zabývá se perspektivou dalšího vývoje včetně ukrajinského přistoupení k EU.

Klíčová slova: Evropská politika sousedství, Východní partnerství, evropeizace, Ukrajina, východní Evropa, rozšíření

ABSTRACT

EU established European Neighbourhood Policy as a part of its agenda in external relations. In relations with countries in Eastern Europe the policy was further complemented by Eastern Partnership. With these policies the EU intends to create a safe and prosperous neighbourhood behind its borders. It also strives to assist the development of the countries that wish to come closer to the EU. The biggest country affected by these policies is Ukraine. This thesis deals with EU-Ukraine relations from Ukraine's declaration of independence up to the present. The thesis argues that the above mentioned policies are an ineffective instrument of approximation and have only a limited impact. The thesis concludes that Ukraine perceives those policies as insufficient. Theoretical framework of the thesis is the concept of europeanization. After its introduction an analysis of goals and drawbacks of the policies and their connection to the enlargement policy follows. The next part deals with Ukraine's approximation to the EU, identifies positive and negative developments and concludes with future prospects including Ukraine's accession to the EU.

Key words: European Neighbourhood Policy, Eastern Partnership, europeanization, Ukraine, Eastern Europe, enlargement

ANOTACE

Autorka: Bc. Martina Nevřklová

Název katedry a fakulty: Katedra politologie a evropských studií,
Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Evropská politika sousedství a Ukrajina

Vedoucí diplomové práce: Doc. Dan Marek, Ph.D., M.A.

Počet znaků: 151 537

Počet slov: 21 074

Počet příloh: 0

Počet použitých zdrojů: 153

Klíčová slova: Evropská politika sousedství, Východní partnerství, evropeizace, Ukrajina, východní Evropa, rozšíření

Krátká charakteristika práce: Práce přibližuje teoretický koncept evropeizace a jeho promítání do zahraniční politiky EU v dimenzích Evropské politiky sousedství, Východního partnerství a rozšiřování. Následuje případová studie Ukrajiny a jejího vztahu s EU na platformě uvedených politik.